

Usporedna analiza opisa prve bitke kod Sigeta u djelima Marka Horvata i Nikole Istvánffyja

---

Marčac, Borna

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:621211>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za klasičnu filologiju
Katedra za latinski jezik i književnost
Odsjek za turkologiju, hungarologiju i judaistiku
Katedra za hungarologiju

**USPOREDNA ANALIZA OPISA PRVE BITKE KOD SIGETA U
DJELIMA MARKA HORVATA I NIKOLE ISTVÁNFFYJA**

DIPLOMSKI RAD

Borna Marčac

Zagreb, rujan 2022.

Mentori:

dr. sc. Vladimir Rezar

dr. sc. Sándor Bene

Ovaj rad posvećujem svojoj Ruži Hrvatskoj.

SADRŽAJ

1. Uvod	1
2. Uvodno o prvoj bici kod Sigeta i o autorima opisa prve bitke kod Sigeta	2
2.1. O prvoj bici kod Sigeta.....	2
2.2. O Marku Horvatu	4
2.3. O Nikoli Istvánffyju	5
3. Usporedna analiza opisa prve bitke kod Sigeta Marka Horvata i Nikole Istvánffyja.....	9
4. Usporedna analiza mađarskih prijevoda opisa prve bitke kod Sigeta Nikole Istvánffyja....	28
5. Primjena u nastavi latinskog jezika.....	34
6. Zaključak.....	35
7. Literatura	36
8. Prilozi	37
8.1. Izvorni tekst natpisa na Istvánffyjevu nadgrobnom spomeniku.....	37
8.2. Prijepis opisa prve bitke kod Sigeta Marka Horvata.....	38
8.3. Prijevod opisa prve bitke kod Sigeta Marka Horvata	42
8.4. Prijepis opisa prve bitke kod Sigeta Nikole Istvánffyja.....	46
8.5. Prijevod opisa prve bitke kod Sigeta Nikole Istvánffyja.....	52
9.1. Sažetak	59
9.2. Összefoglaló	59

1. Uvod

Šesnaesto stoljeće sa sobom donosi velike promjene, ne samo za Hrvatsku, već i za čitavu Europu. Kršćanske se snage tada suočavaju s Osmanlijama u bitkama i opsadama dotad neviđenih razmjera. Hrvatsko se tlo svodi na „ostatke ostataka“ (*reliquiae reliquiarum*), a taj uski pojas nekoć velikog kraljevstva postaje branikom cijele srednje Europe ili „predziđem kršćanstva“ (*Antemurale Christianitatis*), kako ga počasnno naziva papa Lav X. Tijekom mučnih osmanskih osvajanja Hrvatska i Ugarska trpe najteže poraze.

Hrvatsko plemstvo svoj prvi veliki poraz doživljava 9. rujna 1493. godine u bici na Krbavskom polju kraj Udbine u Lici. Nakon toga Osmanlije zauzimaju Beograd (Nándorfehérvár) 1521. godine, a kao vrhunac osmanlijskog trijumfa dolazi bitka na Mohačkome polju (Mohács) iz 1526. godine. U toj bici hrvatsko-ugarska vojska doživljava katastrofalan poraz.¹ Štoviše, u istoj borbi umire i kralj Ludovik II. Jagelović (II. Lajos, kraljevao od 1516.) utopivši se u potoku pri pokušaju bijega iz bitke. Smrću Ludovika II. izumire dinastija Jagelovića te uz rastuću otomansku prijetnju treba birati i novog kralja. Brojni su plemići na Mohaču ostavili svoje živote ili vojsku (ili oboje), stoga transilvanijski vojvoda Ivan Zapolja (Szapolyai János), koji nije sudjelovao u bici, postaje jednim od najutjecajnijih ljudi u kraljevstvu. Budući da je Zapolja jedan od najvećih zemljoposjednika svojeg doba te nakon mohačke bitke raspolaže i najvećom vojskom, dio plemstva izabire upravo njega za kralja. Zapolju okrunjuju 11. studenog pod imenom Ivan I. (I. János), ali ne prolazi ni mjesec dana i drugi dio hrvatsko-ugarskog plemstva na prijestolje postavlja Ferdinanda Habsburškog, mlađeg brata cara Svetog Rimskog Carstva njemačke narodnosti. Naime, hrvatski i ugarski narod smatra da će s moćnim Habsburgovcima na vlasti imati veće šanse za pobjedu u očekivanom, nadolazećem srazu s Osmanlijama. Sukob dvojice kraljeva uzrokuje građanski rat koji traje sve do Zapoljine smrti 1540. godine. U tom se ratu na strani Zapolje u jednom trenutku bori i osmanski sultan Sulejman I. Veličanstveni (vladao 1520-1566.) u vjeri da će mu to olakšati zauzimanje Beča, koji 1529. neuspješno opsjeda. Godine 1538. kraljevstvo je službeno podijeljeno te dogovorom između dvojice kraljeva Zapolja zadržava kraljevsku titulu, Budim, središnji i istočni dio Ugarske, dok Ferdinandu ostaje zapadni dio kraljevstva. Dogovoreno je i da će Zapoljino kraljevstvo nakon njegove smrti naslijediti Habsburgovci, čak i u slučaju da mu se rodi muški potomak. Bez obzira na odredbe tog dogovora Zapolja se ipak ženi Izabelom Jagelović (Jagelló Izabella) s namjerom da svojem kraljevstvu osigura punopravnog nasljednika. Netom prije Zapoljine smrti rođen je sin kojem Zapolja ostavlja svoje kraljevstvo pozivajući pritom svoje vazale da pristanu uz novorođenog Ivana Žigmunda (János

---

¹ Dénes Sokcsevits, *Horvátország a 7. századtól napjainkig*. Andzabeg, 2011. str. 160-169. i 171-183.

Zsigmond). Ubrzo započinju nova previranja koja završavaju osmanlijskim zauzimanjem Budima 1541. i tako punih 150 godina Ugarska ostaje rascijepljena na tri dijela: Ugarsko kraljevstvo na sjeverozapadu kojim vladaju Ferdinand I. i Habsburgovci, središnji dio koji pripada Otomanskom carstvu te Transilvanijska kneževina na istoku koja se nalazi u rukama Zapoljinih nasljednika. Ova i mnoga druga zbivanja samo su neki od uzroka koji će kasnije dovesti do prve opsade Sigeta i nastanka djela, odnosno opisa koji su predmet ovoga rada.

S druge strane, sa šesnaestim stoljećem na prostorima Ugarske i Hrvatske dolazi i do iznenađujućeg razvoja humanističke književnosti. Hrvatska i mađarska književnost, unatoč materijalnim i ljudskim gubicima tog doba, pokazuje visoki standard.² Nikola Modruški, Marko Marulić, Bernardin, Krsto i Vuk Frankopan samo su neka od imena koja se mogu čuti po europskim dvorovima. Među raznim se djelima mogu naći potresni historiografski opisi svjedoka koji u bitkama i opsadama zamalo i sami gube glavu poput Marka Horvata i Franje Črnka. Ti iscrpni izvori, osim što im je većini glavna svrha prenošenje podataka, pružaju nam i brojne informacije o znamenitim ljudima toga doba. Istovremeno nam svi oni vapaji u pomoć i pozivi na kršćansko ujedinjenje kao odgovor na osmanska prodiranja daju uvid u duh kojim odiše to stoljeće. Sve to dokazuje da ni ratovi ni životne opasnosti ne uspijevaju spriječiti autore da na papir stave naslove velikih vrijednosti za humanizam i čovječanstvo uopće.

2. Uvodno o prvoj bici kod Sigeta i o autorima opisa prve bitke kod Sigeta

2.1. O prvoj bici kod Sigeta

Za početak, važno je napomenuti kako u šesnaestom stoljeću izgleda sigetska utvrda. Siget (Szigetvár) sačinjavaju tri dijela: Novi varoš, Stari varoš i Stari grad. Stari grad unutar sebe sadrži i tzv. Nutarnji grad. Svi su ovi dijelovi međusobno odvojeni mostovima, a najduži je most upravo onaj koji vodi od Starog varoša do Starog grada. Oko Sigeta se nalazi i močvara nastala navodnjavanjem iz obližnjeg potoka Aljmaša (Almás), što objašnjava naziv grada na mađarskom (*sziget* na mađarskom znači *otok*). Možemo reći da Siget, utvrđen zidinama, jarcima i kulama, u ono vrijeme predstavlja pravu bastionsku utvrdu, stoga neprijatelj, u želji da ga zauzme, grad mora osvajati dio po dio. Međutim, svaki je dio teže zauzeti od prijašnjeg, a močvara koja okružuje čitavu utvrdu dodatno otežava neprijateljske napade s više strana u isto vrijeme. Sva su utvrđenja u Sigetu načinjena od drveta, osim jedne stare, četverokutne kule koja se sastoji od opeke, a služi kao skladište i stražarnica.

Kako doznajemo iz izvora, Osmanlije 1556. godine već neko vrijeme razmišljaju o novom

---

² Vladimir Rezar, "Opsada Petrinje (1596) u spisu Nikole Stepanića Selničkog". *Petrinjski zbornik za povijest i obnovu zavičaja* 1 (1998), str. 29-30.

pohodu na Ugarsku. Odluka o vođenju tog pohoda pada na tadašnjeg budimskog Ali-pašu koji, obznaniвши Ferdinandovim poslanicima da namjerava napasti Ugarsku, s janjičarskim Veli-agom odlazi u Beograd. Odanle šalje naredbu otomanskim sandžakbegovima, među kojima su bili i pečujski Derviš-beg, babočki Ahmed-beg te kopanski Nasuh-beg, da sa svojim vojskama podignu tabor kod Selurinca (Szentlőrinc).³ To se događa 20. svibnja, a sljedećih dvadesetak dana osmanlijska vojska sprječava dovoz živežnih namirnica u Siget te bilo kakav ulazak i izlazak iz grada. Nakon nekoliko okršaja sa sigetskim braniteljima koji pružaju snažan otpor Osmanlije napadaju i sam grad. Opsada službeno započinje 12. lipnja po dolasku budimskog paše kojeg šalje sultan Sulejman I. Zakonodavac. Tadašnji je kapetan Sigeta Marko Horvat Stančić, o kojem ćemo reći nešto više kasnije. Osmanske čete svim snagama udaraju na grad gađajući ga pritom raznim projektilima, no sigetska vojska s jako malo ili nimalo žrtava odbija svaki pokušaj zauzimanja grada. U jednom se trenutku među Sigećanima raspravlja treba li napustiti grad i povući se u utvrdu ili ostati i braniti ga, no naposljetku je donesena odluka da se grad brani jer time neprijatelj ima manje prilike za napad na utvrdu. Osmanlijska je osvajačka taktika slična onoj koja će se dogoditi pri opsadi Sigeta deset godina kasnije: kopaju se šanci, grade se palisade, utvrđuju se razni topovi, a močvara oko grada isušuje se, odnosno zatrpava. Do prekretnice u obrani Sigeta dolazi nakon što Osmanlije vatrenim kuglama zapale dio grada, sruše vanjski zid i vanjska vrata. Tada otomanska vojska prodire u Stari varoš i ostaje ondje sve do kraja opsade. U jednom trenutku Sigećani navaljuju na neprijatelje te nakon četverosatne bitke uz osamstotinjak Osmanlija također usmrćuju kopanskog Nasuh-bega i Alaj-bega, dok babočki Ahmed-beg i solnočki Mehmed-beg bivaju ranjenima. U istoj je bici zarobljen i spomenuti janjičarski Veli-aga. Sa sigetske strane tada umire kapetan pješadije Benedikt Topordi, i to od sigetskog metka. Prema Istvánffyju, ubiti ga daje sam Horvat jer je Topordi navodno raspravljao s neprijateljima o predaji utvrde.⁴ Sljedećih dana osmanske su čete sve bliže zauzimanju Starog grada, a stradalih je Sigećana sve više. Kada sigetskim braniteljima ponestane topnika, u borbu se uključuje i zarobljeni osmanlijski topnik Lazar Rac obećavši da će se boriti na strani Sigeta ukoliko ga puste iz zatočeništva. Napokon, 5. srpnja Stančić izdaje naredbu da se tijekom noći kriomice zapali osmanski šanac napunjen drvom. Taj palež rezultira smrću više od sedamsto Osmanlija. Ista se stvar ponavlja dva dana kasnije s drugim šancem. Premda tim pothvatom pada oko četiristo neprijatelja, osmanlijske se snage ne predaju, već napadaju žešće i češće. U kritičnom trenutku, točnije 19. srpnja, Stančiću i sigetskim braniteljima u pomoć pristižu ban Nikola IV. Zrinski (Nikola Zrinski Sigetski; Nikola Šubić Zrinski; Zrínyi IV. Miklós; banovao 1542-1556.) i ugarski palatin Toma (Tamás) Nádasdy (vršio službu ugarskog palatina 1554-1562.), i to taktičkim napadom na Baboču (Babócsa). Saznavši za taj napad, Ali-paša je primoran

---

³ Marko Horvat, *Historia obsidionis et oppugnationis arcis Zigeth in Ungaria*. Wittenberg, 1557.

⁴ Nikola Istvánffy, *Regni Hungarici historia*. Köln, 1724. str. 221-228.

poslati ranjenog Ahmed-bega i dio vojske koja opsjeda Siget u pomoć otomanskim braniteljima Baboče, mjesta koje su osvojili godinu dana ranije. Nakon iscrpljujuće opsade dio branitelja Baboče napušta utvrdu, a Ahmed-beg se gotovo i sam predaje. Iako mu u zadnji čas u pomoć pristiže budimski paša, babočki sukob i dalje sa sobom donosi ogromne gubitke za osmanske čete. Za to se vrijeme, iskorištavajući predah od napada, Marko Horvat bavi obnovom gradskih zidina, a kada se Ali-paša, misleći kako će Siget ponovnom opsadom napokon pasti, pojavljuje s glavnom svoje vojske, smješta se kod lipove šume nedaleko od Sigeta te pokušava zastrašiti sigetske branitelje javljanjem lažnih vijesti o porazu ugarskih sila kod Baboče. Ipak, Sigetanci ostaju ustrajni u obrani grada te sve češćim izlijetanjem konjice budimskom paši nanose znatne gubitke. Dana 30. srpnja preostala se osmanlijska vojska konačno povlači s područja Sigeta i odlazi za Pečuh, čime završava opsada grada. Kao posljednja žrtva opsade na veliku žalost svijeta umire topnik Lazar Rac. Tijekom opsade Sigeta 25 000 Osmanlija, boreći se protiv otprilike 1000 sigetskih branitelja, ostaje bez gotovo 10 000 vojnika.

Deset godina kasnije Siget pirovom pobjedom dolazi pod otomansku vlast i ostaje ondje sve do 1689. godine. U toj drugoj, poznatijoj opsadi umire Nikola Šubić Zrinski, koji je Siget spasio deset godina ranije. Svojom smrću Nikola postaje heroj diljem Europe, a posebno mjesto narodnog junaka ima u hrvatskoj i mađarskoj povijesti. Drugu bitku kod Sigeta iz 1566. godine, bez obzira na neuspješnu obranu, francuski državnik i kardinal Richelieu naziva „bitkom koja je spasila civilizaciju“, što govori o njezinoj važnosti za europsku povijest. Osim toga, druga opsada grada postaje nadahnućem za brojna umjetnička djela, kao što su epovi *Vazetje Sigeta grada* (1584.) Brne Karnarutića i *Odiljenje sigetsko* (1684.) Pavla Rittera Vitezovića te opera *Nikola Šubić Zrinski* (praizvedba 1876.) Ivana pl. Zajca. Od mađarskih se djela ističe ep *Opsada Sigeta (Szigeti veszedelem, objavljeno 1651.)* Nikole VII. Zrinskog, praunuka sigetskog junaka te ujedno autora prvog mađarskog epa.

2.2. O Marku Horvatu

O vojskovođi Marku Horvatu ne zna se mnogo. Neki ga još spominju pod imenima Marko Stančić i Marko Horvat Stančić (Marcus, Márk; Horvvath, Horváth, Stansitius, Stancsics). Prema nekoliko skromnih biografskih podataka Hrvatske opće enciklopedije Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža⁵ Horvat je rođen u zagrebačkom Gradecu, negdje oko 1520. godine. Odatle se s obitelji zbog turske prijetnje seli u Kermien, odnosno Kirmied (Körmend), gdje upoznaje Tomu Nádasdyja, tada hrvatskog bana (banovao 1537-1539.), a kasnije palatina. Kod Nádasdyja započinje svoju vojničku službu 1540. godine, ali već sljedeće godine može ga se naći u službi Valentina (Bálint)

---

⁵ Stančić, Marko Horvat. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 21. 7. 2022. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=57750>>.

Töröka. Između 1544. i 1546. opet služi Nádasdyju, a od 1546. u doživotnoj je službi kralja Ferdinanda I. Habsburškog (hrvatsko-ugarski kralj 1526./27.-1564.). Godine 1548. dodijeljena mu je titula ugarskog plemića, čime stječe pravo na vlastiti grb. Na prijedlog bana Nikole IV. Zrinskog kralj Ferdinand ga 1555. imenuje kapetanom utvrde i grada Sigeta. U prethodnim smo poglavlju govorili o važnosti Sigeta i njegovoj ključnoj ulozi u obrani od Osmanlija nakon što su hrvatsko-ugarske sile poražene u bici na Mohačkom polju 1526. godine. Sigetski se kapetan odvažno suprotstavlja osmanskoj vojsci, a uspješna obrana Sigeta čini Stančićevo ime slavnim i dandanas. O toj obrani Stančić 23. kolovoza 1556. godine dovršava izvješće na latinskom pod naslovom *Povijest opsade i napada na utvrdu Siget u Ugarskoj (Historia obsidionis et oppugnationis arcis Zigeth in Ungaria)*. Taj ratni dnevnik sljedeće godine objavljuje tiskara Petera Seitza u Wittenbergu, a dužnost kapetana Sigeta Horvat obnaša ponovno od 1558. godine pa sve do smrti. 1559. godine kralj Ferdinand I. kao nagradu za stečene zasluge Stančiću daje titulu baruna, uključujući i imovinu u Biharu, Szepesu i Baranyi (ugarskim županijama) te u slavonskim Križevcima. Marko Horvat Stančić umire 1561. u Sigetu, gradu za koji se viteški borio svega pet godina ranije. Végh Emese⁶ navodi kako se 1. rujna 1555. ženi Kristinom Porkoláb od koje mu je rođen jedan sin, Grgur (Gergely). Nakon Kristinine smrti 1559. godine ponovno se ženi, ali ovoga puta za ženu uzima Elizabetu Bot od Bajne, što je zanimljiv splet okolnosti s obzirom na to da je to ista ona Elizabeta koja se 1568.⁷ udaje za Nikolu Istvánffyja o kojem ćemo tek govoriti. Mađarska literatura o Horvatu daleko je opsežnija. Ne samo da je o Horvatovoj korespondenciji pisao Ferenc Szakály⁸, već je na mađarskom objavljena i zbirka studija o prvoj opsadi Sigeta, odnosno o sigetskom kapetanu.⁹

2.3. O Nikoli Istvánffyju

Nikola Istvánffy ili Istvánffy Miklós, kako ga zovu Mađari, ugarski je humanist baroka, povjesničar, ali prije svega državnik. Njegovo ime u pisanome obliku poznato je i u nekoliko drugih mađarskih i latinskih oblika poput Isthuanffy, Istvánfy, Istvánfi, Istvánffy, odnosno Nicolaus. Rođen je 8. prosinca 1538. godine u ugarskoj Baranjskoj županiji, u mjestu pokraj Pečuha koje se tada zvalo

---

⁶ Emese Végh, „Méltók erre a szigeti vitézek: Horváth Márk szigeti kapitány ostromjelentésének továbbélése Tőke Ferenc versében és Johannes Sambucus elbeszélésében“. *Fons (Forráskutatás és Történeti Segédanyagok)* Vol. 25 No. 2. str. 187-191.

⁷ Szabolcs Varga, „Genius loci: Az Istvánffyak Baranyában“. *A magyar történet folytatója (Tanulmányok Istvánffy Miklósról)* Budimpešta, 2018. str. 71-72.

⁸ Ferenc Szakály, *Egy végvári kapitány hétköznapijai (Horváth Márk szigeti kapitány levelezése Nádasdy Tamás nádorral és szervitoraival, 1556-1561)*. Kaposvár, 1987.

⁹ Pál Fodor, *Egy elfeledett ostrom emlékezete: Szigetvár, 1556*. Budimpešta, 2016.

Kisasszonyfalva. Ime tog mjesta s vremenom se mijenja u današnje Kisasszonyfa. Otac mu je Pavao (Pál) Istvánffy, autor romantične pripovijesti *Volter i Grizelda (Voltér és Grizeldisz)*, koji se i sam školovao u Padovi, a majka mu je Hedviga (Hedvig) Gyulai. Nikola se još u dječачkoj dobi 1543. s obitelji seli u Siget. Razlog je gubitak imetka tijekom osmanlijskih osvajanja u ono doba. Završivši niže škole u Pečuhu ubrzo dolazi na dvor tadašnjeg ostrogonskog nadbiskupa Pavla (Pál) Várdaija te boravi ondje do 1549. godine. Zatim postaje štićenikom egerskog (prvotno zagrebačkog 1543-1548.) biskupa rumunjskog podrijetla i utemeljitelja ugarskog visokog školstva Nikole (Miklós) Oláha, koji ga o svom trošku šalje na studije u Padovu i Bolognu, gdje Istvánffy boravi od 1551. do 1556. godine. Po završetku humanističkih studija provedenih pod nadzorom starijeg studentskog kolege Ivana (János) Zsámbokya, najvećeg ugarskog humanista i polihistora, osamnaestogodišnji Istvánffy stupa u službu Nikole IV. Zrinskog u Sigetu.¹⁰ U međuvremenu je ranije spomenuti biskup Nikola Oláh 1553. proglašen novim ostrogonskim nadbiskupom pa tako Nikola dobiva namještenje Oláhova tajnika i tu dužnost obnaša od 1558. pa sve do Oláhove smrti 1568. godine. Kralj Maksimilijan II. (hrvatsko-ugarski kralj 1564-1576.) zbog iznimno ga velike načitanosti i poznavanja ne samo klasičnih, već i gotovo svih europskih jezika te turskog 1572. imenuje savjetnikom za međudržavna pitanja u kraljevskoj kancelariji prijestolonasljednika Rudolfa II. Nadalje, četiri godine kasnije Rudolf II. preuzima hrvatsko-ugarsku krunu te Istvánffy postaje tajnikom kraljevskoga vijeća, a onda i vicepalatinom. Ulogu ugarskog vicepalatina, zamjenika drugog čovjeka države, vrši od 1581. do 1608. kada Rudolfa II. na prijestolju zamjenjuje brat kojeg povijest pamti kao Matiju II. Habsburgovca (hrvatsko-ugarski kralj 1608-1619.). Istvánffy je pripadnik visokog plemstva Slavonije i vrlo načitan čovjek bogata iskustva u državničkim poslovima, stoga nije nimalo začuđujuće što biva čestim sudionikom u brojnim izaslanstvima i povjerenstvima Hrvatskog sabora: za nesuglasice između zagrebačke općine i bana (1580.), za vođenje računa oko krajiških utvrda i kraljevskih prihoda (1588.), u Slavoniji za prikupljanje ratnoga poreza (1593.). Osim toga, pojavljuje se i na mnogim diplomatskim konvencijama te aktivno i odvažno sudjeluje u obrani od Osmanlija: u bici kod Sigeta (1566.), u obrani grada Petrinje (1594.), a k tome se njegov potpis može naći i na dokumentu o miru potpisanom na ušću rijeke Žitve u Dunav (1606.). Tim je mirom sklopljeno primirje na dvadeset godina te je prihvaćen *status quo*, što znači da svaka strana zadržava područja osvojena do tog trenutka. Žitvanskim mirom između kralja Rudolfa II. i osmanskog sultana Ahmeda I. završava takozvani Trinaestogodišnji rat čiji početak označava Bitka kod Siska 1593. Na saboru u Požunu, današnjoj Bratislavi, 1604. se dovodi u pitanje sloboda vjeroispovijesti, pri čemu Istvánffy, kao gorljivi katolik, pristaje uz protureformacijsko gledište hrvatskog izaslanstva. U otprilike isto vrijeme započinje buna transilvanijskog plemića i

---

¹⁰ Nicolaus Istvanffy, *Carmina. Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum*. ur. Holub József, Juhász László, 1935, str. III-V.

novoizabranog kneza Stjepana (István) Bocskaija protiv habsburške vlasti i vjerske nesnošljivosti koja završava Bečkim mirom 1606. godine kada je dogovorena sloboda vjeroispovijesti u Ugarskoj, ali ne i u Hrvatskoj. Istvánffy je i član saborskih izaslanstava u Graz nadvojvodi Ferdinandu 1605. i 1607. godine radi očuvanja povlastica hrvatskog kraljevstva, dok se 1608. natječe za mjesto palatina, no tu bitku gubi od strane Stjepana (István) Illésházyja, prvog protestantskog palatina protiv kojeg se 1602. vodi parnica zbog navodnih veleizdajničkih pisama. Istvánffy na tom suđenju igra ne baš časnu ulogu, stoga na prijelazu stoljeća postaje veoma nepopularan među protestantskom aristokracijom. Illésházy kasnije dokazuje svoju nevinost pa mu svi oduzeti posjedi bivaju vraćeni uz novčanu kompenzaciju. Iako je Illésházy kratko bio palatin (do smrti 1609. godine), Istvánffyja poraz toliko potresa da, saznajući za Illésházyjevu pobjedu tijekom jahanja s prijateljem Benedekom Turóczijem uz obalu Dunava u Požunu, doživljava moždani udar te pada s konja, pritom izgovarajući teške riječi protiv Illésházyja. Od posljedica moždanog udara Istvánffy gubi sposobnost govora i snagu u desnoj ruci, nakon čega se povlači iz političkog života. Odlazi na svoj vinički posjed koji od 1568. baštini po majčinoj strani obitelji uz ostalu imovinu u Varaždinskoj i Zagrebačkoj županiji. Ondje se na poticaj prijatelja počine intenzivnije baviti poviješću i književnošću. Valja napomenuti kako Istvánffy sa svojim zetom, banom Ivanom II. Draškovićem (banovao 1596-1608.), sudionikom sisačke pobjede 1593. i proslavljenim borcem protiv Osmanlija, igra ključnu ulogu u dolasku Isusovaca u Zagreb 1606. godine. Nakon svoje smrti isusovcima oporučno ostavlja svoju vrijednu knjižnicu. Prije toga daruje im svoju kuću u Paukovcu 1609. godine i dijelove posjeda Belovar, Banjaselo, Hrašćan, Vukovje, Križešćec i Glavnica, uključujući i dva kmeta, šume, livade, polja i sva davanja. Kada papa Klement XIV. pod pritiskom Burbona i jansenista 1773. izdaje bulu *Dominus ac Redemptor*, isusovački se red ukida i dio Istvánffyjeve ostavštine dospijeva u budimpeštansku sveučilišnu knjižnicu. Dio značajne građe ne samo o Istvánffyju, već i o njegovoj obitelji može se naći u Hrvatskom državnom arhivu među dokumentima obitelji Drašković. Iva Mandušić u svom izvornom znanstvenom radu iznosi veoma opsežan pregled Istvánffyjeva života u kojem, između ostalog, stoji da Nikoli njegova supruga, Elizabeta Bot od Bajne (Bajnai Both Erzsébet, umire 1602.), rađa jednog sina, no taj sin još za djetinjstva umire te da Istvánffy ima i tri kćeri; Eva se udaje za gorespomenutog bana Ivana Draškovića, Uršula (Orsolya) za Ivana Lipcheja (Lipcsei János), a Katarina (Katalin) pak za Jurja Keglevića (Keglevich György), o čemu svjedoči Trakošćanski ljetopis.¹¹ Posljednje godine života Istvánffy provodi prikovan za krevet te umire 1. travnja 1615. u Vinici pokraj Varaždina u 77. godini života. Pokopan je u župnoj crkvi sv. Marka u Vinici u obiteljskoj grobnici. Na pročelju župnog dvora nalaze se grbovi obitelji Both de Bayna i Istvánffy, a u župnoj se crkvi na uzidanom nadgrobnom spomeniku

---

¹¹ Iva Mandušić, „Ugarski povjesničar Nikola (Miklós) Istvánffy (1538.-1615.) i njegovo djelo *Historiarum de rebus Ungaricis* u hrvatskoj historiografiji“. *Croatia Christiana periodica*, Vol. 33 No. 64. str. 33-38.

može vidjeti natpis koji bi u prijevodu glasio: „Bogu Najboljemu i Najvećemu, u vrijeme cara Rudolfa II., veličanstvenog kralja, pobožnoga, sretnoga, vicepalatin Ugarskog kraljevstva Nikola Istvánffy, u želji da oslobodi potomke te brige, izgradio je sebi i Elizabeti Bot od Bajne, vrlo pobožnoj supruzi, ovu grobnicu da njih dvoje, koji su živjeli vrlo povezano više od 35 godina, zajedno i uskrсну, godine Krista Spasitelja 1597.: vi koji ostajete na ovome svijetu živite prisjećajući se svoje smrtnosti.“¹²

Budući da je Istvánffy odgojen na klasičnim uzorima, u književnom mu se radu jasno vidi utjecaj pjesnika i slavonskog bana Ivana Česmičkog, Nikole Oláha, hrvatskog povjesničara i benediktinca Ludovika Crijevića Tuberonu te drugih humanista.¹³ Istvánffyja se zbog njegova izvrsnog poznavanja latinskog jezika, detaljnih opisa i razumljiva stila, zanemarujući pritom sve kronološke i druge netočnosti koje obilježavaju njegov rad, drži vjerodostojnim i jednim od glavnih izvora za proučavanje ugarske i hrvatske povijesti šesnaestog stoljeća. Piše nekoliko djela na latinskom, a najopsežnije djelo naslova *Historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV ab anno 1490 ad annum 1605* (*Povijest Ugarske u 34 knjige od 1490. do 1605.*) oporučno ostavlja i posvećuje glavnoj ličnosti mađarske protureformacije, kardinalu Petru (Péter) Pázmányu, koji ga objavljuje u Kölnu 1622. godine. U tom djelu, koje je odlučio napisati tek potkraj života, prikazan je povijesni slijed događaja u razdoblju između dvojice kraljeva istog imena; od smrti kralja Matije Korvina (I. Mátyás) pa do početka vladavine Matije II. Habsburgovca. Djelo je uspješan nastavak *Povijesti Ugarske (Rerum Hungaricarum decades IV cum dimidia libris XLV comprehensae)* Antonija Bonfinija napisanog između 1496. i 1499. godine. Pri pisanju prve polovice djela Istvánffy se služi starijom građom, a osobito djelima povjesničara Antonija Bonfinija, biskupa Stjepana Brodarića, Ludovika Crijevića Tuberonu, Sebastijana (Sebestyén) Tinódija Lantosa, Franje (Ferenc) Forgácha, Ivana (János) Zermegha, Giovannija Michelea Bruta (Brutus János Mihály) i Paola Giovija.¹⁴ Od sedamnaeste knjige nadalje, odnosno od pedesetih godina šesnaestoga stoljeća Istvánffyjev prikaz povijesnih događanja detaljniji je, što je i razumljivo s obzirom na činjenicu da je sam Istvánffy bio dijelom suvremenik i izravan sudionik tih zbivanja. Često ga nazivaju i ugarskim Livijem zbog stila koji odgovara rimskom povjesničaru Titu Liviju. Njegovi opisi bitke na Mohačkom polju (1526.), bitaka za Siget (1556. i 1566.), bitke kod Siska (1593.) te naročito hrvatsko-slovenske seljačke bune (1573.) jedni su od najiscrpnijih izvora korištenih kod proučavanja povijesti tog razdoblja. Velik značaj pridaje Nikoli IV.

---

¹² Izvorni tekst natpisa, kako ga objavljuje Vidovich György u poglavlju o Istvánffyjevom životu u prvom dijelu mađarskog prijevoda (1867: VII), nalazi se u prilogu s nekoliko preinaka.

¹³ Istvánffy, Nikola. Hrvatski biografski leksikon, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2022. Pristupljeno 21. 7. 2022. <<https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=8469>>.

¹⁴ Iva Mandušić, „Ugarski povjesničar Nikola (Miklós) Istvánffy (1538.-1615.) i njegovo djelo *Historiarum de rebus Ungaricis* u hrvatskoj historiografiji“. *Croatica Christiana periodica*, Vol. 33 No. 64. str. 42-44.

Zrinskom i Matiji Korvinu za koje tvrdi da su najdojmljivije osobe ugarske i hrvatske povijesti, a vođu seljačke bune Ambroza Gupca prvi u historijskoj znanosti spominje pod imenom Matija. Na njegove se opise hrvatski povjesničari, poglavito barun Juraj Rattkay, Baltazar Adam Krčelić, Vjekoslav Klaić, Ferdo Šišić, Jaroslav Šidak i Josip Adamček, ili oslanjaju ili ih prenose u potpunosti. Djelo osim izdanja objavljenog u Kölnu 1622. u tiskari Antonija Hierata doživljava još četiri izdanja: drugo izdanje iz 1665. i treće izdanje iz 1685. kod istog tiskara, četvrto izdanje iz 1724. također u Kölnu, ali u tiskari Henrika Rommerskirchena te posljednje izdanje iz 1758. godine objavljeno u Beču, Pragu i Trstu u tiskari Johanna Thomasa von Trattnera.

Za razliku od hrvatskog, na kojem još nije objavljen cjelovit prijevod djela, na mađarskom već postoji nekoliko prijevoda: Debrecen, *Magyarország története 1490-1606*. Csáthy Károly, 1867-71. (preveo Vidovich György); Budapest, *A Magyarok történetéből*. Székely György, 1962. (preveo Juhász László); Budapest, *Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája Tállyai Pál XVII. századi fordításában*. Benits Péter, Balassi Kiadó 2003. (prijevod Pála Tállyaija iz 17. stoljeća). Istvánffyjeve pjesme na latinskom objavljene su u zbirci *Carmina* (Leipzig, 1935.). Radi se o sedamdesetak sačuvanih pjesama pisanih heksametrom i elegijskim distihom u stilu hvalospjeva nastalih većinom između 1561. i 1571. godine, a posvećene su znamenitim osobama ugarske i hrvatske povijesti poput Česmičkog, Oláha, Zrinskog i njegove supruge Katarine Frankopan, Petra II. Erdődyja i Jurja II. Draškovića. Samim time pjesme predstavljaju i vrijedan izvor biografskih podataka. Osim Juhásza i Holuba u Mađarskoj su se Istvánffyjem bavili i Fodor Henrik te Bóta Károly, a 2018. je objavljena i zbirka studija o Istvánffyju (*A magyar történet folytatója: Tanulmányok Istvánffy Miklósról*. Magyar Történelmi Emlékek - Értekezések.). Prema Marianni D. Birnbaum,¹⁵ Istvánffy prvi piše i o ugarskim kraljevskim pečatima (*De sygillis regis Hungariae*) te o protureformaciji u djelu *O nastanku i razvitku krivovjerja u Ugarskoj (De ortu et progressu haeresis in Hungaria)*.

3. Usporedna analiza opisa prve bitke kod Sigeta Marka Horvata i Nikole Istvánffyja

Za usporedbu opisa prve bitke kod Sigeta, na koncu i za prijepis u dodatku ovoga rada, koristili smo već spomenuti tiskani tekst Marka Horvata koji na svega devet stranica navodi određene događaje sigetske opsade. Zanimljivo je pritom spomenuti da je sačuvanom ostala i rukopisna inačica toga djela.¹⁶ Rukopis je na mađarskom opisala Emese Végh, koja piše da je djelo pisano perom na papir, a

---

¹⁵ Istvánffy, Nikola. Hrvatski biografski leksikon, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2022. Pristupljeno 21. 7. 2022. <<https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=8469>>.

¹⁶ Izvorni rukopis čuva se u Beču: ÖStA HHStA UA AA 1556.08.23. (Fasc. 76. Konv B. 65r-68r).

svrha mu je službeni dopis (ili prijepis službenog dopisa).¹⁷ Visina stranice je 330 milimetra, a širina 220 milimetra. U odnosu na dimenzije papira gornje su margine uske, dok su donje i lijeve margine srednje veličine. Paginacija je naknadno dodana u arhivu (65r-68r). Odlomci su učestali te su uglavnom vezani uz sadržaj. Naime, od 51 spomenutog dana 29 ih je stavljeno u novi odlomak. Redovi su jednaki, smjer redova je vodoravan, a udaljenost riječi je mala. Rukopis je pisan latiničnim pisanim slovima, blago nakošenih udesno. Osobitošću ovoga djela možemo svakako smatrati to što uz kronološki redosljed zbivanja Horvat ciljano piše kratke rečenice (e.g. *Decimo sexto die eques vnus globo bombardæ interfectus est.*). Autor ne spominje događaje koji su prethodili napadu na grad i ne opisuje tadašnje stanje i izgled Sigeta jer pretpostavlja da su oni koji će čitati taj tekst upoznati sa svim okolnostima. Pripovijedanje započinje s 21. svibnja (*Vigesimo primo die mensis Maij, Capitanei Turcici cum eorum copiis ad Castrum S. Laurentij castra posuerunt.*), a završava s 30. srpnja (*Vigesimo nono diluculo orto praelium magno certamine inchoatur. Nocte sequenti bombardas ex vallis educunt, luce orta Bassa cum exercitu Quinque ecclesias est profectus.*). Međutim, rukopis opisa i tiskana inačica u nekim se dijelovima razlikuju glede stila, gramatike ili sadržaja. Primjerice, u rukopisu stoje oblici *relinquunt, prelium, admodum*, a u tiskanom izdanju oni su *relinqunt, praelium, ad modum*. Neke riječi zamijenjene su sinonimima (rukopis: *interierunt*; tiskano izdanje: *occubuerunt*). Na dva mjesta razlikuju se rodovi (rukopis: *Duodecima, Vigesima prima*; tiskano izdanje: *Duodecimo, Vigesimo primo*). Ponegdje se i glagolska vremena razlikuju bez promjena u značenju (rukopis: *videbatur spectare*; tiskano izdanje: *spectare visa est*). Mjestimice su neke riječi, dijelovi rečenice ili cijele rečenice iz rukopisa zanemarene, a postoje i posve različiti zapisi koje mijenjaju značenje (rukopis: *ab Oriente*, tiskano izdanje: *ab Occidente*). Usto, vitenberško izdanje ne sadrži spomen o smrtnom slučaju koji je uslijedio 17. kolovoza. Nije nam poznato na temelju kojeg je rukopisnog predloška tiskara Seitz priredila izdanje: postoji, naime, mogućnost da je postojalo više rukopisa ili je do razlika došlo ipak kod tiskarskog slaganja teksta. Neke su pogreške, kao što ćemo vidjeti, jednostavno nastale kod tiskanja. Vjerodostojnost tiskanog djela je i dalje neporeciva i ono svakako može poslužiti za poredbu. Za ovu smo se usporednu analizu koristili isključivo tiskanim mrežnim izdanjem dostupnim na više mjesta.¹⁸ U tom su izdanju navedeni svi važniji podaci iz navedenog razdoblja koji se tiču opsade: koliko je ljudi umrlo i kada, kojeg su vojničkog čina ili zanimanja bile stradale osobe, kada su se

---

¹⁷ Emese Végh, „Méltók erre a szigeti vitézek: Horváth Márk szigeti kapitány ostromjelentésének továbbélése Tőke Ferenc versében és Johannes Sambucus elbeszélésében“. *Fons (Forráskutatás és Történeti Segédtudományok)* Vol. 25 No. 2. str. 187.

¹⁸

https://books.google.hr/books?id=onVeAAAacAAJ&printsec=frontcover&source=gbs_atb&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

neprijateljske vojske sukobile, kojim su se taktikama koristile itd. Horvatova formulacija postaje rječitija samo u slučajevima kada se radi o strateški važnim i za napredovanje opsade bitnim dijelovima. Takav je, primjerice, odlomak koji se odnosi na 21. lipnja koji govori o predaji grada, o povlačenju sigetskih branitelja u utvrdu te o sukobu s Osmanlijama koji se dogodio nedugo zatim te o ishodu tog sukoba.

Što se tiče Istvánffyjeve *Povijesti Ugarske*, koristili smo izdanje iz 1724. godine.¹⁹ Njegov je naslov *Povijest Ugarskog kraljevstva nakon smrti preslavnog kralja Matije Korvina (Regni Hungarici historia post obitum gloriosissimi Matthiae Corvini regis)*. Ovdje je podjela teksta drugačija od one koju nalazimo u Horvata. Tekst je tiskan u dva stupca, a na marginama se nalazi prepričan kratak sadržaj (e.g. *Sigeti descriptio; Eunuchus obsidione soluta discedit.*). Naime, gotovo se čitav opis sastoji od isključivo složenih rečenica podijeljenih u odlomke. Zapravo, možda je točnije reći da Istvánffy toliko ide u širinu sadržaja, koliko Horvat ide u dubinu, što ćemo kasnije zamijetiti analizom rečenica. Slično Stančiću, Istvánffy prepričava povijesna zbivanja kronološkim redosljedom, uz poneku digresiju, pritom iznoseći podatke o pojedinim bitkama, žrtvama i taktikama, no u većini slučajeva njegovi su opisi puno detaljniji. Prva bitka kod Sigeta se u *Povijesti* proteže kroz osam stranica, što dvostupčani tekst čini dvostruko duljim od Horvatova opisa. Razlog opsežnosti nisu samo kudikamo duže rečenice, nego i prepričavanje događaja kojih u Horvata nema. Na početku Istvánffy iznosi događaje koji su se zbili prije same opsade, kao što su uzrok opsade (*Jam etiam aliud majus bellum Solimanus & purpurati in nostros moliebantur, & Sigeti in potestatem redigenti consilia agitabant, quod ex ea arce tam Quinqueecclesiarum urbs, quam omnia ea, quae inter Danubium Dravumque ipsis parerent loca, continuis excursionibus infesta redderentur, usque adeo ut nec classe nec terra commeantibus Turcis, & potissimum mercatoribus tutum iter relinqueretur.*), precizan opis objave rata (*Eunuchus comparatis, quae ad bellum necessaria erant, priusquam Byzantio abiret, legatos Ferdinandi ad se vocavit, quibus comiter & humaniter habitis, se in Pannoniam ad expugnandum Sigetum proficisci nequaquam dissimulavit.*), Ali-pašina kretanja (*Profectus cum Janicerorum tribuno Veli, ac equitum praetorianum haud contemnendo numero, Belgradum venit.*), i veličina njegove vojske (*Ita ut in castris ad XXV. millia Turcarum habere crederetur.*). K tome Istvánffy čini kratku digresiju opisujući sigetsku utvrdu, odnosno povijest Sigeta (*Sigetum lingua Pannonica Insulam significant, quod superioribus saeculis proavorum nostrorum memoria, Oswaldus Anthemius, cujus progenitores e Graecia in Ungariam venisse dicebantur, in ea insula, quam Almus rivus stagnans & paludosus, e proximis silvis & montibus provolutus efficit, turrim rotundam aedificasset, ac insulae nomine vocatam, castigato & obstructo terrenis aggeribus oblongis aquarium cursu, ac latiore excavato alveo, lacum effecisset.*). Istvánffyjeva ciljana publika su ljudi koji ne moraju nužno poznavati povijesne

---

¹⁹ Nikola Istvánffy, *Regni Hungarici historia*. Köln, 1724. str. 221-228.

činjenice i koji nisu nužno njegovi suvremenici. Njegova pripovijest o opsadi završava danima nakon Horvatove jer opisuje i ono što se zbilo po završetku opsade kao što su vijećanje ugarskih vođa (*Duces, qui consilio aderant, disputationibus in utramque partem habitis, varie sentiebant.*) i napad na Korotnu (*Post varias igitur disputationes deliberatur, ut arcem Corothnam tentandam, capiendamque suscipiant.*). U tim se dijelovima, o kojima Horvat uopće ne govori, nekoliko puta spominju Siget, Sigećani i Marko Horvat Stančić (*Musa Quihaia excursionem ad Sigetum facere constituit; Palatinus insignem illum praedonem, Sebastianum Totum, qui a Sigetanis captum & ad se perductum, inspectante exercitu, atroci supplicio comburendum ignibus curavit; Marcus Sigeti praefectus milites suos ad ea loca misit et XXX. fere tormenta ex iis Sigetum convehenda curavit.*). Tek nakon svega toga Istvánffy piše koliko je Osmanlija izginulo tijekom opsade (*Eunuchus exercitum suum reduxit; quum in obsidione Sigetana, ac variis aliis certaminibus, non pauciores decem millibus ex suis amisisset.*) te svoju priču o opsadi Sigeta privodi kraju. Konačnu brojku od 25 000 Turaka koji su opsjedali Siget i brojku od 10 000 stradalih neprijatelja Horvat ne navodi nigdje. Bilo bi za očekivati da će Horvat spomenuti barem događaje nakon povlačenja otomanskih sila, a koji se neposredno dotiču Sigeta, kao što je pomoć poslana Sigetu u obliku živežnih namirnica i vojničke plaće, no očito postoji još jedna stilaska razlika između tih dvaju autora: dok Horvat piše izvješće izričito od prvog do posljednjeg dana opsade, Istvánffyjev opis ima svojevrstan prolog i epilog.

Među priložima ovoga rada mogu se naći prijepisi i prijevodi ovih djela. Tijekom pretipkavanja Horvatova izdanja tekst smo lomili onako kako je i u izvorniku podijeljen na odlomke, pritom zadržavajući velika početna slova i ondje gdje to nije potrebno (e.g. Machina, Bombarda). Kako bi bilo jasno gdje u izvorniku završava stranica, u prijepisu smo ostavili prazan red te smo dosljedno izvornom tekstu pretipkali prvu riječ sljedeće stranice (e.g. Decimo, -voda). Međutim, u namjeri da rečenice budu što jasnije, nismo prenosili raznorazne abrevijacije za završetke i enklitike, već smo riječi pisali u punom obliku (e.g. rerumque, vocatum). S jedne strane, dva različita grafema *s* smo iz praktičnih razloga uvijek prenosili istim grafemom. S druge strane, nepromijenjenima smo ostavili slova *v* i *u* (e.g. aduenit, venientes, PRINCIPIVM, fuerunt), grafem *j* umjesto *i* (e.g. Seitzij, Maij) te znak *&* za veznik *et*. Također su dosljedno preneseni diftonzi (e.g. praelium, ceptum), tiskarske pogreške (e.g. Vasnbeo, Amathbegus) te interpunkcija. Valja napomenuti kako se diftonzi kod Horvata ponekad bilježe krivo (e.g. praelijs, foeminae).

Kod prepisivanja Istvánffyjeva opisa sigetske bitke tekst smo rastavili na odlomke identične izvornima. Jedina razlika je to što se odgovarajući kratki sadržaji ne nalaze unutar margina, već stoje na kraju svakog odlomka u zagradi. S obzirom da transkript nije podijeljen u dva stupca kao original, izostavljene su izvorna paginacija (221-228.) i prva riječ sljedeće stranice (e.g. Nec, inte-). Nismo ponavljali ni zaglavlja s naslovom (*Historiarum Liber XIX.*) i imenom autora (*Nicolai Isthuanffii*

Pannonii) ni oznaku godine koja se nalazi pri vrhu margina (1556.). Također su zanemarene oznake u zagradama koje nemaju veze sa sadržajem (e.g. T3, S4). Istvánffy velika i mala početna slova piše ispravnije od Stančića, razlikuje grafeme *u* i *v* te kod njega nema skraćena, što pojednostavljuje transkripciju, ali mjestimice smo ipak morali zaviriti u prvo izdanje²⁰ kada štogod nije bilo čitko. Fonem *s* i kod Istvánffya se zapisuje na dva načina, no mi ga uvijek bilježimo istim grafemom, dok slovo *j* umjesto *i* pišemo onako kako stoji u tekstu (e.g. Jam, ejus), kao i diftonge (e.g. Turcae, quae), čak i ako su pogrešno napisani (e.g. praelio, maenia). Razlog pogrešnog zapisa diftonga kod Horvata i Istvánffya je to što se u tradicionalnom latinskom izgovoru diftonzi *ae* (e.g. praebeo) i *oe* (e.g. moenia) izgovaraju kao *e* (*prebeo*; *menia*), za razliku od klasičnog latinskog u kojem bi se izgovarali kao *aj* i *oj* (*prajbeo*; *mojnia*). Zbog nepostojeće razlike u izgovoru Horvat dodaje diftong *i* gdje nije potrebno (*foemina* umjesto *femina*). Dijelovi koje Horvat ne spominje (razdoblje između odlaska i povratka osmanlijskih snaga, opis palatinove vojske i sl.) preskočeni su i označeni zvjezdicama (***) jer ih nemamo s čime usporediti, osim uvoda u opsadu i opisa Sigeta koji se direktno odnose na radnju. Naznaku da je riječ o prilogu ne zapisujemo (e.g. longè, postremò), a dijerezu, podrazumijeva se, zadržavamo (e.g. coëgerunt). Interpunkciju i simbol & i ovdje smo ostavili neizmjenjenima, a poneku tiskarsku grešku dosljedno preslikavamo (e.g. Turcorum).

Prvi je događaj koji oba izvora spominju podizanje tabora kod Selurinca. Tablicom ćemo prikazati što o tome kažu Horvat i Istvánffy.

Horvat	Istvánffy
Vigesimo primo die mensis Maij, Capitanei Turcici, videlicet Dernisbegus Quinque Ecclesiensis, Ahmatbegus Baboshiensis, Nazbsbegus Cappaniensis, & alij Sanzagi, cum eorum copiis ad Castrum S. Laurentij (quod vno miliari ab Arce distat) castra posuerunt.	Illinc Dervisium Quinqueecclesiarum, Achomatem Babociae, & Nasuffum Coppani praefectos praemisit, qui XX. die Maji, cum suis copiis, ad oppidum S. Laurentii, uno ab arce milliari dissitum consederunt.

Možemo uočiti kako autori različitim nadnevcima naznačuju početak podizanja tabora. Dok Horvat piše da se radi o 21. svibnja, Istvánffyjevo podizanje tabora počinje dan ranije. Također je vrlo zanimljivo kako obojica nabrajaju sandžakbegove istim redoslijedom i govore koliko je udaljen Selurinac od utvrde.

Zatim i Horvat i Istvánffy navode što se točno odvijalo sljedećih dana.

Horvat	Istvánffy
Sequenti die, qui fuit Vigessimus secundus	...eo consilio, ut frumentarias invectiones

²⁰ Nikola Istvánffy, *Historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV*; str. 358-369.

<p>eiusdem Mensis incursionibus factis, commeatum accessumque adimunt, egressum & ingressum per dispositos Custodes prohibent. Colonos etiam, qui loca illa accolunt a commeatus suppeditatione arcent, Zigethienses vicissim nulla re omissa, quae ad rem bene gerendam spectare visa est, per aliquot dies praelijs certaminibusque commissis, non paucos hostes trucidant, nullo suorum desiderato.</p>	<p>prohiberent, neminemque in arcem ingredi permetterent. Qui quum quotidie portis obversarentur, minutis praeliis singulis diebus occasio dabatur; in quibus plures ex hostibus interibant, quum felici successu nemo ex nostris desideraretur: atque adeo nec oppidi nec arcis portae clauderentur.</p>
--	---

Oba izvora govore o tome kako Osmanlije sprječavaju dovoz živeži te kako u sukobima nitko od branitelja nije stradao, no Horvat je u svome djelu nešto precizniji kod pisanja datuma te ponegdje opisuje pojedine bitke koje Istvánffy uopće ne spominje.

U sljedećim rečenicama Horvat navodi 10. lipnja kao dan dolaska Ali-paše, dok Istvánffy od čitatelja očekuje malo računanja pišući „poslije dvadeset dana“. Osim toga, Istvánffy ne spominje bitku koja se dogodila tog dana. Horvat pak opisuje i kako je izgledao sigetski bojni red.

Horvat	Istvánffy
<p>Decimo die Mensis sequentis Iunij, Ali Bassa ad arcem magno exercitu aduenit, cui Zigethienses obuam venientes, aciem ex quinque partibus instruunt, id praelium a Meridie ad Occasum usque continuatum est, multique ex hostibus caesi fuerunt, ex Zigethiensibus nullus.</p>	<p>Vigesimo post die Eunuchus cum universis copiis & viribus adventavit, quod suos, quos expectabat, non antea in castra recipere potuisset: arcemque locatis a meridiana parte castris obsidere constituit.</p>

Nakon toga Marko Horvat spominje još dvije velike bitke koje su se dogodile 12. i 13. lipnja navodeći da se tada počinje grad napadati i topovima gađati po prvi puta. Tih podataka u Istvánffyja jednostavno nema. Obojica pišu potom o 14. lipnja, danu kada započinje udar na zapadni bastion.

Horvat	Istvánffy
<p>Nocte subsequenti, fossas magno labore praeparant, aggerem conficiunt, pluteosque ex virgis & viminibus confectos, terra replent, & loca ad modum propugnaculi, Bombardis Machinisque idonea communiunt, Luce orta statim propugnaculum Essa Bastiana vocatum, Machinis iustae magnitudinis demoliri ceptum est. Sub id tempus Radoban Vaiuoda</p>	<p>Triduo post Turcae structis versus meridiem aggeribus, collocatisque tormentis, propugnaculum oppidi, quod a Paulo Quesasio constructum ejus nomine vocabatur, magna vi verberare ceperunt. Disputatum est a nostris, utrum tutius foret deserto oppido in arcem sese recipere, vel tamdiu, donec vires suppeterent, illud tueri. Radovanus centurio cum sua cohorte</p>

Quinquaginta equitibus egressus, praeliando multos hostium prostravit.	in aggeres excursionem facta erupit, multisque hostium interfectis, incolumis se ad suos recepit, neque tamen tormentis detrimentum, uti constituerat, inferre potuit, quod Turcae suis laborantibus maturam opem attulissent.
--	--

Zanimljivo je kako u tom odlomku Istvánffy piše i o raspravljanju Sigećana treba li se povući u utvrdu ili braniti grad. Tu raspravu Horvat ne spominje, vjerojatno zato što se ne odnosi direktno ni na kakav sukob, stoga on nastavlja svoj tekst Radovanovim jurišem. Glede Radovana, Istvánffy jasno piše njegove namjere tijekom juriša i kako je završio taj napad. Horvat pak samo spominje koliko je konjanika bilo s Radovanom. Ovdje se postavlja pitanje odakle Istvánffju detalji koje kod Horvata ne nalazimo.

Nadalje, istog je dana grad zapaljen vatrenim kuglama, kao što možemo vidjeti u sljedećim rečenicama.

Horvat	Istvánffy
Die eodem hora post meridiem secunda, Castrum pilis arte ad incendium confectis, Valloque subiectis, incendunt, combustum est vallum & sepimentum Oppidi ab Oriente supra propugnaculum, Itenyen dictum, cum Domibus, in longitudinem vlnarum 208. Eodem tempore vallum quod fuit exterius, portamque Arcis exteriorem iuxta templum, machinis dejiciunt, defensum tamen est Oppidum fortiter.	Sub ejus diei vesperum Turcae, in oppidum pilas ignites jaculari cepere, quibus quod domus lignae essent, facile incensae sunt. Tam oppidum omne, quam vallum, quod e materia constabat, a munitione Quesasia, usque ad aliam Heneianam, intervallo ducentorum & octo passuum, puncto temporis absumptum, terribili strage concrematurum est. Nec tamen Turcis summa vi oppugnantibus nostri cessere, conservatoque semiambusto oppido, eos magna edita caede procul submovere.

Iako oba autora jednako opisuju duljinu i granice požara, vrijeme napada na utvrdu se razlikuje. Horvat kaže kako je palež počeo u dva sata poslijepodne, a Istvánffy spominje večer kao početak gađanja grada. Od Horvata saznajemo i da su srušena vanjska vrata koja su se nalazila pokraj crkve. Horvat zatim nabroja sigetske žrtve i piše da su neprijatelji s juga napali tri utvrđenja na istočnoj strani te da su srušili istočna vrata sa zemljom.

Sljedeći veliki događaj koji povezuje Horvatovu i Istvánffjevu pripovijest je dan povlačenja u utvrdu 21. lipnja.

Horvat	Istvánffy
Vigesimo primo die, eiusdem mensis qui fuit	Nec multo post alios aggeres prope molam

<p>Dominicus, prima luce ab occidente prope locum Molendini, Turcæ vallum ingens, virgis aliisque rebus coactis, communiunt, fossis circa factis pro Bombardis & Machinis. Et licet ex Arce iaculari cessatum non est, prohiberi tamen ab opere non potuerunt. Eodem die hora Meridiana Oppido incenso, Turcæ ad expugnandum Oppidum accurrunt, congerie lignorum quae fuit iuxta existimationem & fugitiuorum indicium, ad duodecim millia plaustorum in fossam congesta, & quater in oppidum ingressi, quater repulsi sunt, quinto demum incursu oppidani in arcem cesserunt. Zigethienses dum haec aguntur, nihil cunctantes, ex Arce per semitam quandam erumpunt, hostem inuadunt, vallo oppidoque denuo potiuntur.</p>	<p>frumentariam de nocte fecere. Quos quum nostri omnibus eo directis tormentis diruere contendissent, nihil tamen profecerunt. Hostes vero eodem die, qui Solis dies erat, circa meridiem omnibus fere copiis ad eijciendos ex oppido nostros, acerrimum impetum fecerunt. Conjecerant autem Turcae in fossas oppidi ingentem cumulum lignorum, quae ab agrestibus ad duodecim millium plaustorum numerum fuisse dicebantur: quae nostri subditis ignibus protinus succenderunt. Adeo ut Turcae multis ex suorum numero desideratis, quater repulsi atque rejecti, pugnam restaurarent. Quintam quoque irruptionem fecissent, nostri jubente Marco praefecto in arcem sese receperunt. Ex adverso nostri, Sebastiano Vilaco & Radovano ducibus, per occultam quandam portulam egressi, recta aggeres invaserunt, trucidatisque quamplurimis ex numero hostium, ac aliquot magistris tormentorum Turcas ex iis summa vi ejecerunt, sed magna accurrente Turcarum multitudine, atrox & cruentum certamen contractum est. Duravit ea pugna quatuor amplius horis.</p>
--	---

Ovi poduži odlomci imaju više podudaranja nego odstupanja, a razlikuju se uglavnom u detaljima. Vrijeme radnje u oba izdanja je nedjelja, mjesto radnje je mlin, a branitelji Sigeta u oba izvora neuspješno pokušavaju spriječiti izgradnju šanca. Mala je razlika to što Istvánffy piše da se šanac gradi po noći, a prema Horvatu to se zbilo u zoru. Ni ovdje Istvánffy ne navodi točan datum, već započinje odlomak formulacijom „nedugo zatim“. Možemo vidjeti kako sukob dviju vojski kod obojice počinje u podne te se u oba teksta spominju seljaci kao izvor podatka o količini drva nagomilanog u jarak (dovoljnog za 12 000 teretnih kola), samo što Horvat ne piše da su Sigećani taj jarak smjesta zapalili. U oba djela stoji da su se Sigećani povukli u utvrdu tek kada su ih neprijatelji po peti put napali. Istvánffy je malo precizniji kada piše tko su bili vođe novog napada na Osmanlije i kada opisuje novonastalu bitku za koju tvrdi da je trajala više od četiri sata.

Tablično ćemo prikazati tko je prema Horvatu i Istvánffyju stradao u toj bici.

Horvat	Istvánffy
Janjičarski aga je zarobljen.	
29 osmanskih glava je odneseno u utvrdu.	
Poginuo je Nasuh-beg.	
Ranjen je Ahmed-beg.	Ranjen je Ahmed-beg. Ranjen je Mehmed-beg.
Umrli su i drugi izvrsni osmanlijski ratnici.	Umrlo je Alaj-beg. Umrlo je preko 200 janjičara.
Ubijen je Benedikt Topordi.	
Umrlo je deset sigetskih konjanika.	Umrli su konjanici Juraj Makedonski i Juraj Palatin.
Umrlo je desetnik Demeter Mohački.	
Umrlo je još 12 drugih Sigećana.	
Ranjeno je 10 Sigećana.	Ranjeni su Radovan, Mihael Vörös, Toma Artesi i nemalo drugih.
Ukupno je stradalo ne manje od 800 neprijatelja.	

Može se vidjeti da Horvat ne spominje ranjenog Mehmed-bega, a od poginulih branitelja uz Topordija nabraja još 23 drugih Sigećana. Također, Stančić ne zapisuje ništa o okolnostima Topordijeve smrti, već samo napominje da je usmrćen sigetskim metkom. Istvánffyjev popis stradalih sastoji se od svega dva umrla konjanika i Topordija, a kod popisivanja ranjenih daje neodređenu brojku koristeći izraz „i nemalo drugih“. Istvánffy bilježi glasinu da je Topordija ubiti dao Horvat zbog pregovora s neprijateljima o predaji grada. Tijekom sljedeća dva tjedna, do 5. srpnja mnogo se toga spominje i kod Istvánffyja i kod Horvata. Istvánffy piše opširnije, ali ne navodi točne datume, stoga ne znamo sa sigurnošću kada se što točno dogodilo i radi li se o istim događajima koje opisuje Horvat. Obojica pišu o isušivanju jarka i o raznim napadima na utvrdu, no ne možemo znati radi li se o istim datumima jer je, primjerice, isušivanje trajalo danima. Dakle, povezati određene stvari ovdje možemo samo na temelju sličnosti. Istvánffy, za razliku od Horvata, spominje zarobljenika Lazara Raca, koji se, u vrijeme kada su svi ostali topnici bili ranjeni, dobrovoljno javio za borbu na strani Sigećana. S obzirom da je Lazar takoreći spasio Siget u kritičnom trenutku, ne znamo zašto njegovo ime Horvat nigdje ne spominje.

Horvat	Istvánffy
Vigesimo secundo die praedicti mensis, Turrim arcis ab Occidente & alia propugnacula quator machinis magnis & tribus bombardis, quas	Eodem quoque die hostes sub noctem, alios etiam sinusos aggeres effecere, a propugnaculo urbis occidentali Heneiano, usque ad fossam arcis, in

<p>falchonetas vocant, concutiunt. Eodem die penes propugnaculum Itenyen vocatum extra fossam oppidi, Turcae vallum construunt. Sub noctis spatio quatuor Machinas inducunt, turrim deinde & portam Arcis lapideam propugnaculaque cum intermedijs muris prosternere ceperunt. Vigesimo tertio die eiusdem mensis ante portam ex opposito, nocte vallum conficiunt, quod duos introitus habuit, alterum ab occidente, alterum uero ab Oriente, atque ita ex ambabus partibus maximam lignorum struem pro replenda fossa congesserunt.</p> <p>Iacobus Thokolobijth Bombardarius uulneratus est in una manu, similiter Valentinus Erdek manu sinistra truncatus est, dum ex Bombardis iacularetur contra hostes.</p>	<p>quos quatuor majora tormenta, ac totidem colubrinas mediocres collocaverunt; & maenia arcis turrimque rotundam veterem prosternendam suscepere. Ea fossa hostes protecti, multa plaustra lignorum ad implendam arcis fossam, duobus in locis comportavere. Valentino Erdelio, & Jacobo Tobolitio Dalmatae, tormentorum magistris, illi sinistra, huic dextra manus diversis ictibus miserabilem in modum discerperentur. Interea Turcae aliam quoque oppugnationem instituerunt, qua in orientalem arcis munitionem quatuor colubrinis majoribus quassatam irrumpere, simulque toto triduo arcis portam interiorem, quae lapidea erat, & turrim quadrangularem superimpositam diruere contenderunt.</p>
--	--

Osim što nam daje informaciju odakle su gađane zidine i zapadna kula utvrde, Istvánffy navodi kako su u šancu bili smješteni četiri veća topa i četiri srednje velika kulverina. S druge strane, Horvat također spominje četiri velika topa, ali samo tri falkoneta (uzmemo li u obzir da nije riječ o različitim topovima, već o drugom nazivlju). Dok Horvat piše o napadu na istočnu kulu i kamenita vrata utvrde, Istvánffy taj podatak iznosi nešto kasnije, što bi zbog nedostatka vremenskih okvira značilo da u ovom razdoblju Istvánffyjevi događaji nisu zapisani posve kronološki. Isto tako, Istvánffy ovdje spominje ranjavanje dvojice topnika, što u Horvatovu opisu možemo zateći tek na kraju djela. Iako je vjerojatnije da je Istvánffy bliži vremenu ranjavanja Tobolića i Erdeljskog, ne možemo znati kada se ono točno zbilo, a Horvat ne spominje u koju je ruku ranjen Tobolić.

5. srpnja dogodilo se paljenje jednog od ona dva šanca koja su obojica maloprije spomenuli. Istvánffy ne navodi kada se dogodilo paljenje šanca, ne bilježi koliko je osmanskih i sigetskih vojnika poginulo u požaru i u bici koja je uslijedila, ali navodi tko je predvodio palež.

Horvat	Istvánffy
<p>Quinti diei labor hic fuit, Zigethienses congeriem lignorum in fossam proiectam (haec continebat plaustorum millia quinque & viginti) sub noctis silentio incendunt, hostes ad prohibendum et extinguendum accurrunt, cecidere ex ipsis plus</p>	<p>Nostri Radovano, ac Matthaeo Sexodio praeuntibus, arce erumpentes, quam pulverem sulphureum, picem, taedas pineas, quaeque alendo igni idonea erant, docente Lazaro, secum attulissent, ingentem illum lignorum acervum,</p>

septingenti, iaculatum enim est ex vtraque parte, ad lucem vsque, ex Zigethiensibus tamen perierunt quinque equites & tres pedites.	qui XXV. millibus plaustris, in fossam arcis convectus esse ferebatur, felici eventu succenderunt: adeo ut tanta materiae moles, per aliquot dies assidue arderet, neque ea ex parte ullus vel Turci in arcem aditus pateret, neque a nostris erumpi posse videretur.
---	---

Također doznajemo od Istvánffyja da je ta operacija izvršena po naputku istog onog Lazara kojeg u Horvata nema. Međutim, brojke koje označavaju količinu drva nagomilanog u šanac poklapaju se kod oba autora (dovoljno za 25 000 teretnih kola). Istvánffy dalje piše kako Ali-paša doznaje za napad na utvrdu Baboča te šalje ranjenog Ahmed-bega da ju brani dok on sam prvotno ne odustaje od opsade. Horvat nakon paleži prvog jarka i dalje, dosljedno svojem stilu, nabraja žrtve, opisuje razne ugarske i otomanske taktike te spominje i paljenje drugog jarka 7. srpnja. Riječ je o velikom gubitku za osmanske snage (oko 400 poginulih), stoga je zanimljivo da Istvánffy taj događaj posve zanemaruje.

Potom slijede Istvánffyjevi opisi palatinove vojske i njezinih kretanja kao svojevrsan uvod u opsadu Baboče koja će uslijediti. Nakon što Horvat redom opiše sva važnija zbivanja do 21. srpnja, a prije nego što se Istvánffy počne baviti sukobom kod Baboče, u tekstovima se mogu naći sljedeće rečenice koje govore o povlačenju Ali-pašine vojske.

Horvat	Istvánffy
Sequenti nocte Turcae machinas vallis educunt, & quinque Ecclesias deuehi faciunt. Bassa vero cum toto exercitus luce orta Babozam versus profectus est.	Interea Eunuchus intermissa obsidione Sigetana, tormentis Quinqueecclesias missis, nec nisi falconibus minoribus secum allatis, copias promovit & XXII. Julii, qui dies divae Mariae Magdalenaе memoriae dicatus est, in conspectum nostrorum se dedit.

Iščitavanjem Horvatovih rečenica jasno vidimo da je Ali-paša prekinuo opsadu Sigeta, poslao topove za Pečuh te krenuo prema Baboči. Istvánffy dodaje da je sa sobom ponio manje topove, tzv. falkonete, te da se na vidiku palatinovih sila pojavio 22. srpnja.

Nakon sukoba kod Baboče dvojica se autora sadržajem opet susreću. Obojica spominju Martina Horvata, koji je glavu poraženog Osmanlije odveo u utvrdu, ali ponegdje se njihovi zapisi koji o tome svjedoče i razlikuju.

Horvat	Istvánffy
Ad vigesimum sextum diem Iulij reuersus Bassa a conflictu Babozensi, de integro obsidione vrget. Castra iam a Septentrione collocat. Zigethienses	At Eunuchus post Babocianam pugnam, non satis prospere pugnatam, Sigethum repetere constituit. Itaque XXV. Julii die divo Jacobo sacra in

vero crebris iaculationibus castra illorum diruunt, stationemque ipsis infestam reddunt, praelium eodem die duplex nec mediocre commissum est, tunc vnus, cui Martino Horvuat nomen est, singulari certamine congressus, Turcam prosternit & obtruncat, caputque in Arcem attulit, eodem die redintegratum praelium continuatumque est ad finem vsque diei, hostium multi periere, Christianorum nullus.	conspectum Sigethanorum venit, & ad Bassalum, ac ad silvam tiliarum, consedit: falso nuntiari curavit, nostros ad Babociam victos, caesum Palatinum, tormenti ictu discerptum Zrinium, insignem ab se victoriam reportatam... in quo Martinus Croatus singulari pugna cum obvio Turca congressus, spectante utroque exercitu, eum equo dejectum confecit, interfecit, interfectique caput in arcem intulit.
--	---

Još jednom se izvori razlikuju u nadnevcima. Horvat piše da se Ali-paša vratio 26. srpnja, a Istvánffy za datum povratka osmanlijske vojske navodi 25. srpnja. Osim toga, Istvánffy piše na kojem se točno mjestu utaborio paša dok Horvat spominje samo stranu svijeta. Nadalje, kod Horvata nema govora o otomanskoj podmuklosti.

I Horvat i Istvánffy pišu kako je u noći s 28. na 29. srpnja došlo do novog napada na utvrdu.

Horvat	Istvánffy
Vigesimo octavo Iulij, vallum nocturno tempore a Turca conficitur, petitaque Arx quatuor machinis, reiterarum etiam praelium, Ihesum Christiani conclamant, fugientium ac terga vertentium Turcarum non paucos trucidant. Zigethienses quam strenue se gesserint, hinc maxime apparte, quod in oppido & ipsa hostium statione contra infestissimum hostium impetum, uallumque, magna Turcorum strage constiterint.	Triduo post novos aggeres ad Bassalum constituerunt, quatuorque tormentis ibi collocatis, arcem diruere inceperunt. Quos cum nostri in opere versari conspexissent, eruptione facta terga vertere coëgerunt: tormentisque in fugientes displosis, quod ea minoribus glandibus onerata erant, magnum eis detrimentum intulerunt. Nostri tormentis & glandibus responderunt, hostibusque qua essent animorum constantia, demonstrarunt.

Oba autora spominju da je napad izvršen pomoću četiri topa smještena u novoizgrađeni šanac te se iz oba izvora može jasno vidjeti ustrajnost sigetskih branitelja.

Sljedeće jutro, 30. srpnja, Ali-paša prekida opsadu te odlazi u Pečuh.

Horvat	Istvánffy
Nocte sequenti Bombardas ex vallis educunt, luce orta Bassa cum exercitu Quinque ecclesias est profectus.	...suorumque usus consilio, ad ultimum diem mensis Quintilis summo diluculo, reductis tormentis, Quinqueecclesias revertus est.

Na kraju Horvat nabraja još nekoliko sigetskih žrtava ne navodeći imena niti zapisujući kada su točno stradali. Istvánffy pak navodi nekoliko žrtava imenom i prezimenom, od kojih je posljednja žrtva

opsade Lazar Rac. Opet se postavlja pitanje zašto ga Horvat ne spominje. Moguće je da njegova smrt u posljednjim trenucima opsade i nije bila posve slučajna.

Slijedi tablični prikaz koji se sve datumi javljaju kod Marka Horvata Stančića, a koji kod Nikole Istvánffyja.

Datum	Horvat	Istvánffy
dogadjaji prije opsade	-	+
20.05.	-	+
21.05.	+	-
22.05.	+	-
10.06.	+	+
12.06.	+	-
13.06.	+	-
14.06.	+	+
15.06.	+	-
16.06.	-	-
18.06.	+	-
21.06.	+	+
22.06.	+	+
23.06.	+	+
24.06.	+	-
25.06.	+	-
27.06.	+	-
28.06.	+	-
03.07.	+	-
04.07.	+	-
05.07.	+	+
06.07.	+	-
07.07.	+	-
08.07.	+	-
10.07.	+	-
12.07.	+	-
13.07.	+	-
14.07.	+	-

15.07.	+	-
18.07.	+	-
19.07.	+	-
20.07.	+	-
21.07.	+	-
22.07.	-	+
25.07.	-	+
26.07.	+	-
28.07.	+	-
29.07.	+	+
30.07.	+	+
dogadjaji nakon opsade	-	+

Iz tablice je vidljivo kako Istvánffy opisuje znatno manje dana opsade, ali dosta opširnije. Njegovi su izvori vrlo vjerojatno upravo ovo djelo Marka Horvata i vlastita sjećanja. To možemo vidjeti po dijelovima koji su identični kod obojice poput, recimo, redosljeda nabiranja begova. K tome ne samo da je Nikola za ženu uzeo Markovu udovicu, što otvara nove mogućnosti glede prikupljanja materijala, već se 1556. godine nalazio u službi bana Nikole Šubića Zrinskog.

Što se tiče broja ranjenih i poginulih Sigećana i Osmanlija, ovako to izgleda kod Horvata i Istvánffya u tabličnom prikazu.

Datum	Horvat				Istvánffy			
	R. S.	P. S.	R. O.	P. O.	R. S.	P. S.	R. O.	P. O.
20.05.	0	0	0	0	0	0	0	0
21.05.	0	0	0	0	0	0	0	0
22.05.	0	0	0	nemalo	0	0	0	mного
10.06.	0	0	0	mного	0	0	0	0
12.06.	0	0	0	nemalo	0	0	0	0
13.06.	0	0	0	nemalo	0	0	0	0
14.06.	0	0	0	mного	0	0	0	mного
15.06.	0	3	0	0	0	0	0	0
16.06.	0	1	0	0	0	0	0	0
18.06.	0	2	0	0	0	0	0	0
21.06.	10	24	1	800+	3+	3	2	800+
22.06.	0	2	0	0	0	0	0	0

23.06.	0	0	0	0	2+	0	0	mного
24.06.	0	6	0	0	0	0	0	0
25.06.	0	3	0	0	0	0	0	0
27.06.	0	0	0	0	0	0	0	0
28.06.	0	2	0	0	0	0	0	0
03.07.	0	0	0	0	0	0	0	0
04.07.	0	3	0	0	0	0	0	0
05.07.	0	8	0	700+	0	0	0	0
06.07.	0	3	0	0	0	0	0	0
07.07.	0	3	0	400+	0	0	0	0
08.07.	1	1	0	0	0	0	0	0
10.07.	0	3	0	0	0	0	0	0
12.07.	0	3	0	0	0	0	0	0
13.07.	0	2	0	0	0	0	0	0
14.07.	0	3	0	0	0	0	0	0
15.07.	0	3	0	0	0	0	0	0
18.07.	0	6	0	0	0	0	0	0
19.07.	0	3	0	0	0	0	0	0
20.07.	0	0	0	mного	0	0	0	0
21.07.	0	0	0	0	0	0	0	0
22.07.	0	0	0	0	0	0	0	0
25.07.	0	0	0	0	0	0	0	1
26.07.	0	0	0	mного	0	0	0	0
28.07.	0	0	0	nemalo	0	0	0	0
29.07.	1	1	0	mного	0	0	0	mного
30.07.	0	0	0	0	0	2	0	0
Dodatak	2+	33	0	0	0	1	0	0
Ukupno	14+	85+33 =118	1	1900+	5+	6	2	~ 10 000

Razlika između Horvata i Istvánffyja je i u tome što Horvat daje konkretan broj od 85 umrlih vojnika i 33 umrla civila, a Istvánffy procjenjuje da je poginulo oko 10 000 Osmanlija. Dakle, jedan posvećuje pažnju svojim žrtvama, a drugi neprijateljskim. Istvánffyjev je ukupan broj poginulih Osmanlija logičniji uzmemo li u obzir da on ubraja i stradaluu Ali-pašinu, odnosno Ahmed-begovu vojsku kod Baboče. Podatak je to koji Horvat ne može u to doba znati, a uostalom i ne zanima ga. Nijedan od njih

dvojice ne obraća pozornost na ranjene osmanske vojnike, što je razumno jer se ranjeni neprijateljski vojnici ne mogu lako prebrojati. Zato su spomenuta samo važna imena poput Ahmed-bega i Mehmed-bega. Ni točan broj ranjenih Sigećana nije spomenut ni u jednom djelu, vjerojatno zato što se od ranjenih očekuje da će ozdraviti i biti sposobni za ponovnu borbu, no zanimljivo je što Istvánffy, ako navodi konkretne ranjene ili stradale, spominje ih punim imenom. Marko Horvat od evidentiranih 85 poginulih i 14 ranjenih boraca imenuje samo petoricu (Cartentara, Topordija, Mohačkog, Erdeljskog i Tobolića).

Još ćemo prikazati ona vlastita imena koja nalazimo u oba djela, uključujući i njihove apozicije, i to u svim oblicima u kojima se pojavljuju.

Horvat	Istvánffy
(Arx, Oppidum, Castrum) Zigeth	(arx, oppidum) Sigetus, Insula, Sigethus
Vngaria	Pannonia
(Capitaneus) Marcus Horvvath	(praefectus) Marcus Stansitius
(Capitaneus, Sanzagus) Dernisbegus Quinque Ecclesiensis	(praefectus) Dervisius Quinqueecclesiarum, Dervisbegus Quinqueecclesiarum
(Capitaneus, Sanzagus, Sanzacus) Nazbsbegus Cappaniensis, Vasnbegus Coppaniensis	(praefectus) Nasuffus Coppani, Nasuffius Coppani
(Capitaneus, Sanzagus) Ahmatbegus Baboshiensis, Amathbegus Babotiensis	(praefectus) Achomates Babociae
Castrum S. Laurentij	oppidum S. Laurentii
Ali Bassa, Bassa	Eunuchus, Ali Eunuchus
(Capitaneus Ianizarorum, Aga)	(tribunus Janicerorum) Veliaga, Velis
(Capitaneus peditu) Benedictus Thopordi	(ordinum doctor) Benedictus Topordius
(propugnaculum) Essa Bastiana	Quesasia munitio
(propugnaculum) Itenyendictum, Itenyen vocatum	Heneiana munitio, Heneianum propugnaculum
(Vaiuoda) Radoban	(centurio) Radovanus, Rodovanus
quinque Ecclesiae, Quinque ecclesiae	Quinqueecclesiarum urbs, Quinqueecclesiae
Baboza	Babocia
Martinus Horvuat	Martinus Croatus
(Bombardarius) Iacobus Thokolobijth	(magister tormentorum) Iacobus Tobolitius Dalmatae
Valentinus Erdek	(magister tormentorum) Valentinus Erdelius

Neke od glavnih razlika su to što Horvat ni na jednom mjestu u svome djelu, osim u naslovu, ne

spominje riječ Siget. Za tim nema potrebe jer se zna o čemu piše. On Siget u tekstu naziva utvrdom, tvrđavom i gradom. Osim što se Istvánffyjeva riječ za Siget grafemski razlikuje od Horvatove, on ju piše u dva različita oblika (Sigetus i Sigethus). Horvat Mađarsku naziva Ugarskom, a Istvánffy Panonijom. Horvat svoje ime i prezime navodi samo u naslovu, a Istvánffy Horvata zove ili samo imenom ili imenom i drugim prezimenom (Stančić). Imena osmanlijskih begova javljaju se u više oblika, što je vjerojatno rezultat tiskarskih grešaka nastalih zbog toga što su ta imena nepoznata europskoj civilizaciji, tako da u Horvata jedino Derviš-bega, a u Istvánffyja jedino Ahmed-bega nalazimo u samo jednom obliku. Horvat Selurinac spominje kao tvrđavu, a Istvánffy kao grad. Budući da Horvat janjičarskog agu zove samo titulom age ili kapetana, tek kod Istvánffyja saznajemo njegovo ime. Dok Horvat budimskog pašu zove pašom ili Ali-pašom, Istvánffy ga zove latiniziranom inačicom njegova otomanskog imena (Hadim na turskom znači eunuh). Sve u svemu, u Horvatovu se djelu može naći puno više tiskarskih grešaka (Thokolobijth, Erdek, Itenyendictum, Essa Bastiana) dok je Istvánffy vještiji u korištenju latinskih oblika (Tobolitus, Erdelius, Heneiana munitio, Quesasia munitio). Možemo reći da su greške češće kod Horvata zato što se kod njega mađarska imena direktno prenose u latinski jezik pa to stvara poteškoće (Thopordi je Topordi, Horvuat je Horvát, Baboza je Babócsa, Radoban je Radovan), a Istvánffy svojim vlastitim imenima dodaje latinske završetke (Topordius, Croatus, Babocia, Radovanus). Isto se može vidjeti i kod titula. Horvat zadržava ugarsko-hrvatske ili otomanske nazive (kapetan kao kapitány, sandžakbeg , aga, vojvoda kao vajda), a Istvánffy im pronalazi latinske ekvivalente (prefekt, tribun, centurion).

I za kraj, valjalo bi usporediti određeni vokabular koji koriste ova dvojica autora. Usporedit ćemo najčešće korištene nazive za bitku ili napad, vojsku ili čete, vojno oružje, dijelove utvrde ili razna utvrđenja te glagole koje u tekstu imaju značenje *umrijeti*, *usmrtiti*, *raniti* ili su povezani s vatrom. U tablici je prikazano koliko se puta određena riječ pojavljuje kod pojedinog autora.

Imenice koje označavaju	Horvat	Istvánffy
bitku ili napad		
certamen, -inis, n.	3	4
oppugnatio, -onis, f.	1	2
praelium, -ii, n.	10	4
pugna, -ae, f.	0	9
Imenice koje označavaju		
vojsku ili čete		
cohors, -tis, f.	0	1
copiae, -arum, f.	2	6

exercitus, -us, m..	3	4
vires, virium, f.	0	5
Imenice koje označavaju vojno oružje		
bombarda, -ae, f.	11	0
machina, -ae, f.	11	0
tormentum, -i, n.	0	31
colubrina, ae, f.	0	3
globus, -i, m.	4	0
glans, glandis, f.	0	3
pixis, pixidis, f.	1	0
sclopetum, -i, n.	0	2
Glagoli koji u tekstu znače raniti		
saucio, 1.	0	5
vulnero, 1.	3	3
Glagoli koji u tekstu znače odsjeći (glavu)		
obtrunco, 1.	2	0
praecido, 3. -cidi, -cisum	0	2
Glagoli koji u tekstu znače usmrtiti ili umrijeti		
desidero, 1. (pas.)	4	3
macto, 1.	0	1
migro, 1. (e vita)	0	1
occubo, 1. -ui, -itum	3	1
trucido, 1.	2	1
caedo, 3. cecidi, caesum	7	3
interficio, 3. -feci, -fectum	5	4
occido, 3. -idi, -isum	2	1
prosterno, 3. -stravi, -stratum	3	1
intereo, -ire, -ii, -itum	1	3
pereo, -ire, -ii, -itum	10	2

Glagoli koji su u tekstu povezani s vatrom		
concito, 1.	0	1
concremo, 1.	1	1
conflagro, 1.	0	1
ardeo, 2. arsi, arsurus	0	2
colluceo, 2.	0	1
combuo, 3. -ussi, -ustum	1	0
incendo, 3. -di, -sum	4	1
subdo, 3. -didi, -ditum	0	1
succendo, 3. -cendi, -censum	1	2
Imenice koje označavaju dijelove utvrde ili utvrđenja		
vallum, -i, n.	19	1
maenia, -ium, n.	0	4
propugnaculum, -i, n.	10	2
munitio, -onis, f.	0	3
agger, -eris, m.	3	12
fossa, -ae, f.	11	7
pluteus, -i, m.	4	0
corbis, -is, f.	0	2

Dok Horvat češće koristi *praelium* za označavanje bitke, kod Istvánffyja se najviše spominje *pugna*. Istvánffy sve imenice koje predstavljaju vojsku ili čete više koristi od Horvata. Budući da je Horvatovo djelo izvješće, logično je da je on skloniji korištenju izraza za pojedince unutar vojske poput pješaka, konjanika i vojnika. Što se tiče oružja, Horvat za topove i ratne sprave koristi riječi *bombarda* i *machina*, a Istvánffy *tormentum* i *colubrina*. Obojica spominju falkonete i topovske kugle (*pila*). Međutim, u Horvata je *pixis* puška, a *globus* ima dvojako značenje: topovska kugla i puščani metak. Istvánffy pak za metak i pušku koristi druge riječi: *glans* i *sclopetum*. Oba autora, kada pričaju o ranjenima, upotrebljavaju izvedenice glagola *vulnero*, 1. Kod Istvánffyja osim tog glagola na više mjesta stoji i *saucio*, 1. Ako je riječ o odrubljenim glavama, Horvat kaže da su to *capita obtruncata*, a u Istvánffyja nalazimo *capita praecisa*. Kao što se vidi u tablici, u latinskom jeziku postoji pregršt sinonima koji znače *ubiti* ili *umrijeti*. Tri najčešća glagola kod Horvata su *caedo*, *interficio* i *pereo*. Istvánffyjeva ljestvica je gotovo ista, samo što umjesto *pereo* on preferira *intereo*. Postoji još jedna razlika između Horvatovih i Istvánffyjevih glagola. Horvat umiranje spominje više puta, ali Istvánffy

pritom koristi više različitih glagola. Isto je i s glagolima u značenju *paliti* i *gorjeti*. Obojica podjednako spominju vatru, no Istvánffyjev je rječnik dvostruko bogatiji. Isto tako, Horvat više voli izraz *incendium*, a Istvánffy *ignis*. Kod Marka Horvata riječ *vallum* ima značenje gradskih zidina i raznih zaklona što podižu Osmanlije, a kod Istvánffyja označava samo bedeme. Za bedeme Istvánffy još koristi *maenia*. Gradska utvrđenja i bastione obojica spominju kao *propugnaculum*, a kod Istvánffyja u tom kontekstu nalazimo i *munitio*. Dok Istvánffy više obraća pažnju na šance, u Horvata se češće spominju jarci, a ono što u Istvánffyjevu opisu označava nepomični zaklon na nasipu (*corbis*), Horvat piše kao *pluteus*. Da zaključimo, naravno da jezični korpus oba teksta sadrži riječi tipične za opisivanje opsade, jedino što autori u većini slučajeva upotrebljavaju različite riječi, a Istvánffyjev je jezik profinjeniji.

4. Usporedna analiza mađarskih prijevoda opisa prve bitke kod Sigeta Nikole Istvánffyja

Za usporedbu mađarskih prijevoda Istvánffyjeve *Povijesti Ugarske* koristili smo prijevod Pála Táallyaija²¹ iz 17. stoljeća objavljen 2003. godine od strane Pétera Benitsa u moderniziranom prijepisu i debrecinsko izdanje iz 1867. godine u prijevodu Györgya Vidovicha²² koje je objavio Károly Csáthy u gradskoj tiskari. Samo analiza ovih prijevoda mogao bi biti predmet zasebnog diplomskog rada, stoga ćemo u okviru ovoga rada spomenuti samo neke bitnije stavke između tih dvaju prijevoda koje se tiču teorije prevođenja i potkrijepiti ih primjerima. Za primjer ćemo uzeti nekoliko rečenica iz izvornika ispod kojih ćemo zapisati oba prijevoda (P1 i P2). Počet ćemo s prvom rečenicom iz transkripta.

1. „Jam etiam aliud majus bellum Solimanus & purpurati in nostros moliebantur, & Sigeti in potestatem redigenti consilia agitabant, quod ex ea arce tam Quinqueecclesiarum urbs, quam omnia ea, quae inter Danubium Dravumque ipsis parerent loca, continuis excursionibus infesta redderentur, usque adeo ut nec classe nec terra commeantibus Turcis, & potissimum mercatoribus tutum iter relinqueretur.“

P1: „Immár pedig Szulimán és az vezérek más nagyobb hadakozást indítanak vala az mieink ellen, és hogy Szigetet hatalmokban ejtenék, azon tanácskoznak vala, mind hogy abból az várból mind Pécs városa, s mind pedig azok az helyek, melyek az Dráva s Duna közt hozzájuk hallgatnának, szüntelen való kicsatázásokkal háborgattatnának, úgyannyira, hogy sem hajókkal az vízen, sem szárazon egymáshoz járó törököknek, s kiváltképpen az kalmároknak bátorságos útok nem hagyattatnék.“

P2: „Már Szolimán és a pasák egy nagyobb szerű hadjáratra is készültek, és Sziget elfoglalását

²¹ Péter Benits, *Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája. Táallyai Pál XVII. századi fordításában*; str. 237-253.

²² Miklós Istvánffy, *Magyarország története 1490-1606.*; str. 406-418.

tervezték, minthogy abból Pécs és az egész Duna s Dráva közti birtok szünteleni kalandozásokkal háborgattatott, úgy hogy a törökök. kivált a kereskedők, sem vizen, sem szárazon biztosan nem közlekedhettek.“

Na početku je bitno napomenuti u kojem su razdoblju nastali prijevodi. S obzirom da je prvi prijevod dvjestotinjak godina stariji od drugog, on sadrži gramatiku koja u drugom prijevodu ne postoji, npr. prošlo nesvršeno vrijeme (indítanak vala), određeni član u samo jednom obliku (*az*) te stare završetke (*hatalmokban*). U suvremenom mađarskom glagoli bi se prevodili perfektom (indítottak), određeni član bi ovisio o tome počinje li riječ koja dolazi iza njega samoglasnikom ili suglasnikom (*a vezérek*), a ispravni oblici za *hatalmokban* i *hozzájok* bili bi *hatalmukban* i *hozzájuk*. Ovdje nam se nudi odgovor na pitanje mogu li prijevodi zastarjeti. Svaki je od prijevoda pisan na onakvom mađarskom jeziku kakav je u vrijeme nastanka prijevoda smatran standardnim, stoga ne možemo reći da su takvi prijevodi loši. Jezik se, međutim, svakodnevno mijenja, a da to i ne osjetimo, zato je uobičajena pojava da se stariji prijevodi ponekad smatraju neadekvatnima te se javlja potreba za suvremenijim prijevodima istih djela. U Mađarskoj je 2019. objavljen „prozni prijevod“ mađarske drame *Ban Bánk* iz 19. stoljeća. Taj suvremeni prijevod s mađarskog na mađarski djelo je poznatog sveučilišnog profesora, jezikoslovca i pjesnika Ádáma Nádasdyja. Bilo kako bilo, vidjet ćemo da je prvi prijevod *Povijesti Ugarske* puno dosljedniji izvorniku od drugog, odnosno drugi prijevod neke izraze ili zanemaruje ili ih prevodi u duhu jezika. Tako su u prvom prijevodu imenice ostavljene u padežima u kojima se one nalaze i u latinskom tekstu (*bellum = hadakozást; Turcis = törököknek*), a drugi se prevoditelj koristi drukčijim rekcijama i drukčijom formulacijom rečenica: ...*pripremali su se za vojnu; ...tako da Turci, napose trgovci, nisu mogli sigurno prometovati po vodi ni po kopnu*. Uostalom, Vidovich je, da je htio, mogao te rečenice prevesti tako da zadrži izvorne padeže, npr. *egy nagyobbszerű hadjáratot készítettek = pripremali su vojnu*, ali očito je njemu važnije prenijeti sadržaj, a ne formu. Osim toga, Vidovich uopće ne spominje dijelove *protiv naših (in nostros)* i *koji su im pripadali (ipsis parerent)*, a dio koji u prvome prijevodu glasi *raspravljali su o stavljanju Sigeta pod svoju vlast* on prevodi jednostavno *planirali su zauzimanje Sigeta*. Sljedeći je primjer dio koji govori o Ali-pašinim kretanjima prije opsade Sigeta.

2. “Profectus cum Janicerorum tribuno Veli, ac equitum praetorianum haud contemnendo numero, Belgradum venit, & copiis labore itineris fessis, quiete aliquot dierum concessa, ad omnes limitum praefectos, qui in Bosnensi regno, ac Dalmatia, & Illyrico errant, mandata dedit, ut ad certum diem & locum convenirent: eodem modo iis, qui in Pannonia, & Transilvaniae finibus errant, convenire jussis, Budam, atque inde Quinqueecclesias venit, ita ut in castris ad XXV. millia Turcarum habere crederetur; quamquam ipse & Turcae longe majorem numerum prodere non dubitarent.”

P1: “Megindulván az jancsárok fő agájával, Velivel, és nem megvető számú portai lovagokkal Nándorfejérvárra jöve, s az út miatt megfáradván népének egynéhány napiglan való nyugovást engedvén minden végbeli basáknak, bégeknek, kik Bosznaországban, Dalmatiában és Illyriomban valának, megparancsolá, hogy bizonyos napra és helyre hozzá gyűljenek; azonképpen azoknak is, kik Magyarországon s Erdély határában valának, meghagyván, hogy hozzá menjenek Budára, s onnét Pécsre méne, úgyhogy az táborban 25 ezer törököt hinnék lennie, noha őmaga s az törökök sokkal számosan lenni hirdetnék.”

P2: “Megindulván a jancsár parancsnok Velivel, és nem kis számú palotás lovassal Belgrádra érkezett, hol a fáradt seregnek néhány napi pihenést engedvén, minden bosna-, dalmát- és horvátországi végparancsnokhoz rendeletet küldött, meghagyván, hogy a kitűzött napra bizonyos helyen megjelenjenek; hasonlóul a magyar és erdélyi végeken levőket is összejóni parancsolván Budára, onnét Pécsre érkezett; táborában közhír szerint 25.000 török volt.”

Dok Tállyai sintagmu *Janicerorum tribunus* prevodi identičnom posvojnomo konstrukcijom *aga janjičara*, Vidovich koristi atributnu strukturu *janjičarski zapovjednik*. Zanimljivo je kako u ovome primjeru, protivno prethodnom, prvi prijevod sadrži izvorne otomanske titule (*aga, paše, begovi*), a drugi osmanlijske vođe naziva *zapovjednicima* i *krajišnim zapovjednicima*. U prvom prijevodu ostaje isti naziv za Ilirik, ali Ugarska i Beograd se prevode (*Magyarország, Nándorfejérvár*) dok u drugom prijevodu Beograd ostaje *Belgrad*, a Ilirik i Panonija u kontekstu granica postaju pridjevi *hrvatski* i *ugarski*. Doduše, mnogi bi rekli da su mađarski i latinski sustavno veoma različiti, što je istina, no zahvaljujući utjecaju latinskog, u srednjovjekovnom se mađarskom razvio konjunktiv, mađarski posjeduje nastavak za particip budući koji označava radnju koju valja vršiti (*-andol/-endő*), a u ovoj se rečenici vidi i pravi primjer mađarskog akuzativa s infinitivom (*az táborban 25 ezer törököt hinnék lennie* = *vjerovalo se da je u taboru 25 000 Turaka*), samo što je osobitost mađarskog to što se infinitiv može konjugirati. Vidovich ne samo da taj dio prevodi drukčije (*u njegovom je taboru prema općem vjerovanju bilo 25 000 Turaka*), već i izostavlja dio da je paša tvrdio kako je Turaka bilo i više. Od stare gramatike primjećujemo korištenje starog prošlog svršenog vremena (*megparancsolá* umjesto *megparancsolta*) kojeg u današnjem mađarskom nema te korištenje tzv. glagolskog priloga kao atributa za izražavanje glagolskog pridjeva trpnog (*megfáradván népének*). U suvremenom mađarskom u te se svrhu koristi particip prošli kao i u latinskom, što se vidi u drugom prijevodu (*fáradt seregnek* = *izmorenoj četi*). Kod Vidovicha nalazimo i tiskarsku grešku *nepi* umjesto *napi* (*dnevni*). Zanimljivo je kako su prevoditelji riješili problem prevođenja rečenice koja govori o značenju imena grada (*Sigetum lingua Pannonica Insulam significant, quod... = Siget na mađarskom jeziku nazivaju otokom jer...*). Tállyai upotrebljava mađarski pasivni glagol bez subjekta (*Magyar nyelven Szigetnek azért mondattatik, mivel... = Na mađarskom se jeziku zove Sigetom jer... / Na mađarskom ga jeziku zovu*

Sigetom, jer...) Vidovich pak objašnjava što na mađarskom znači otok (*A vár neve magyarul Sziget, mi vízzel övedzett helyet jelent, minthogy... = Ime grada na mađarskom je Otok, što znači mjesto okruženo vodom, jer...*) Zatim ćemo usporediti dio u kojem se spominje čuveni Lazar.

3. „Is religionis primum Christianae, quam profiteretur, amore ac singulari erga Marcum praefectum studio, ultro se obtulit, si vinculis solvatur, sicuti antea pro Turcis fecisset, ita adversus eos operam navaturum.“

P1: „Az elsöbben az keresztyén hithez való (azmelyet vall vala) szeretetiböl és Markó kapitányhoz való nagy jó igyekezetiböl maga kényén ráajánlaná magát, hogy ha az fogságból elbocsáttatnék, azmint annakelőtte az törökökért cselekedett volna, azonképpen ellenek örömet forgolódnék.“

P2: „Ez keresztény lévén. Marknak önkényt ajánlkozott, hogy ha bilincseiböl megszabadittatik, a szolgálatot, mit eddig a törököknek tett, most ellenök fogja végezni.“

Osim što autori koriste različite riječi za kršćanstvo, različito prevode dio *si vinculis solvatur*. Iako smo rekli da je prvi prijevod dosljedniji izvorniku, u ovom je slučaju drugi prijevod doslovniji (ha bilincseiböl megszabadittatik = *bude li odriješen okova; ha az fogságból elbocsáttatnék = puste li ga iz zatočeništva*). Unatoč tome, Vidovich u potpunosti zanemaruje *primum*, u njegovom se tiskanom izdanju potkrala točka umjesto zareza, a u prijevodu ne spominje ni Lazarove motive, odnosno da se Lazar ponudio zbog ljubavi prema kršćanstvu i zbog pristranosti prema kapetanu Marku. Njegova rečenica jednostavno počinje izrazom *Bivajući kršćaninom dragovoljno se ponudio Marku...* Uspoređujući gramatiku vidimo da umjesto današnjeg *ellenük* jedan piše *ellenek*, a drugi *ellenök*, a Tállyai koristi i drugi nastavak za posvojnost (*szeretetiböl* umjesto *szeretetéböl*). Za četvrti ćemo primjer uzeti rečenicu u kojoj Ali-paša doznaje da se Ferdinand sprema napasti Baboču.

4. „Sub id tempus ad Alim Eunuchum certioribus nuntiis allatum est, copias Ferdinandi haud contemnendo numero ad obsidendam Babociam contendere: Quamobrem Achomatem ejus loci praefectum, quem ante paucos dies in ea pugna, qua cedentibus nostris hostes oppidum occupaverant, vulnus accepisse diximus, sine mora reverti, locumque tueri jubet; simulque brevi se auxilio venturum, ad edendam nobilem cum Ungaris & Germanis pugnam, multis verbis pollicetur.“

P1: „Az idő alatt Herélt Alinak bizonyos izenetekkel meghozák, hogy Ferdinándnak nem megvető számos hada Babócsa megszállására menne. Minekokáért az oda való Achomat bégnek is, kit kevés napokkal annakelőtte azon az harcon, melyen az mieink az ellenségnek engedvén az váras megvétetett vala, mondánk, hogy megsebesült volt, hogy késedelem nélkül visszamenjen, megparancsolá, s hogy egyszersmind ő is rövidnap segítségül odamenne, s az magyarokkal és németekkel nemes harcot megkésértene, sok szóval ígéri magát.“

P2: „Ezenben Alinak biztos hire érkezett, hogy Ferdinánd nem megvetendő serege Babocsa ostromára nyomul. Mire Ahmetet azon vár parancsnokát, ki kevéssel előbb a küzdelemben, mely után a mieink a várost odahagyták, sebet kapott, azonnal annak védelmére parancsolja; — igérvén, hogy ő rövid időn segélyre menend, hogy a magyar- és némettel megharczoljon.“

Iz drugog prijevoda ne saznajemo da je budimski paša za napad na Baboču doznao putem glasnika, već prevoditelj kaže samo da je do njega *došla vijest*. Tállyai za izraz *Ahmed*, *zapovjednik tog mjesta* koristi atributnu strukturu tipičnu za mađarski koju bismo ugrubo mogli prevesti kao *tamo pripadajući Ahmed*. U Vidovichevu se prijevodu na tom mjestu nalazi identična genitivna konstrukcija kao i u latinskom. Međutim, u drugom prijevodu nedostaju neki detalji poput *multis verbis* i *nobilem* dok kod prevođenja Ali-pašine zapovijedi da se Ahmed-beg vrati u Baboču bez oklijevanja i brani utvrdu oba prevoditelja žrtvuju dio originala. Jedan spominje samo dio da se vrati bez oklijevanja, a drugi samo dio da brani utvrdu. K tome se Vidovichev tekst više razlikuje od originala i u kronološkom aspektu. On koristi priložne oznake *maloprije* i *nakon bitke*, a Pál Tállyai je nešto precizniji u vremenskim okvirima pa prevodi kako je Ahmed-beg ranjen *prije nekoliko dana* i kako su se branitelji Sigeta povukli u utvrdu *u bici*, odnosno *tijekom bitke*. Mogli bismo reći da je razlika u nijansama, i ne radi se o tome da je sadržaj u rečenicama odviše drukčiji jer iz konteksta znamo na koji točno događaj Istvánffy misli, već je *maloprije* podosta subjektivna oznaka vremena (dok *dani* nisu), a događa li se nešto *tijekom nečega* ili *nakon nečega* ipak nije isto. I kao posljednji primjer usporedit ćemo prijevode kratke, posljednje rečenice kojom završava Istvánffyjev opis prve bitke kod Sigeta.

5. „Atque hic acerrimae obsidionis Sigetanae, illiusque, quod eo anno gestum est, belli exitus finisque fuit.“

P1: „És ez volt az nagy erős szigeti megszállásnak s abban az esztendőben való hadakozásnak kimenetele és vége.“

P2: „Ez volt vége Sziget ostromának, s az ez évben viselt háborúnak.“

Kao i na drugim mjestima, odmah se može vidjeti razlika u duljinama rečenica. Vidovich svoj prijevod ne započinje veznikom (*atque*), ne piše da je opsada bila vrlo žestoka (*acerrima*) i ne spominje ishod rata (*exitus*). Prvi prijevod sadrži sve dijelove originala, a *obsidio Sigetana* u njemu se nalazi doslovno kao *sigetska opsada*, za razliku od Vidovicha, koji Siget opet koristi kao imenski atribut (*opsada Sigeta*). Nijedan od ove dvojice autora ne poseže za odnosnom rečenicom kao rješenjem za *quod eo anno gestum est*. I Tállyai i Vidovich prevode taj dio atributnim konstrukcijama pomoću participa, za što smo rekli da je odlika mađarskog jezika. Tako i jedan i drugi na vrlo sličan način kažu da je to bio kraj *one godine vođenog/bivajućeg rata*.

Premda i Vidovich koristi neke dijelove starije gramatike i pravopisa koji su za ono doba bili

dio književnog jezika (prošlo svršeno vrijeme, grafem *cz*), on mjeseca piše pomađariziranim latinskim nazivima (Május, Julius), a kod Tállyaija se oni javljaju u starijim mađarskim oblicima (Pünkösöd hava, Szent Jakab hava), što dodatno razdvaja ova dva prijevoda na jezičnoj osnovi. Jedna od ključnih razlika između ta dva prijevoda je to što je Tállyaijev prijevod nastao prije mađarske obnove jezika, a Vidovichev nakon. Na kraju ćemo tablično prikazati kako ova dvojica prevoditelja zapisuju razna imena osoba.

Istvánffy	Tállyai	Vidovich
Ali Eunuchus	Herélt Ali	Herélt Ali
Veli	Veli	Veli
Solimanus	Szulimán	Szolimán
Toigonus	Toygon	Toigon
Alaibegus	Alaj bég	Alibég
Dervisius Quinqueecclesiarum	pécsi Dervis bég	Dervis pécsi parancsnok
Mahumetus Solnoci	szolnoki Mahomet bég	Mahomet szolnoki parancsnok
Achomates Babociae	babócsai Achomat bég	Ahmet babocsai parancsnok
Nasuffus Coppani	koppányi Nasuf bég	Naszuf koppáni parancsnok
Marcus	Markó	Mark
Valentinus Erdelius	Erdélyi Bálint	Erdélyi Bálint
Jacobus Tobolitius	Tobolics Jakab	Tobolics Jakab
Antonius Sentivanius	Szentiványi Antal	Szentiványi Antal
Martinus Croatus	Horvát Márton	Horvát Márton
Lazarus Thrax	Lázár, a rác	Lazar, a rác
Thomas Artesius	Artesi Tamás	Artési Tamás
Benedictus Topordius	Topordy Benedek	Topordi Benedek
Matthaeus Sexodius	Szecsődy Máté	Szecsődi Máté
Joannes Hencius	Henczy János	Henczi János
Georgius Macedonius	Macedón György	Macedoni György
Sebastianus Vilacus	Újlaky Sebestyén	Vilach Sebestyén
Georgius Palatinus	Palatin György	Palatinus György
Valentinus Enningius Turcus	enyingi Török Bálint	Enyingi Török Bálint
Michaël Rubeus	Veres Mihály	Rubi Mihály
Oswaldus Anthemius	Antemius Oswald	Anthemi Osváld
Matthaeus Panca	Panka Máté	-

Kod osmanskih imena primjećujemo da su oba prevoditelja prevela ime budimskog paše (*Hadim*) na

mađarski (*Herélt*). Dok kraća imena ne uzrokuju poteškoće (*Ali* i *Veli*), duža imena se, vjerojatno zbog tadašnje neobičnosti, razlikuju u zapisu. Autori neka imena zapisuju prema sluhu, zato je Tállyaijev *Alaj bég* kod Vidovicha samo inačica imena *Ali*, a njihov Sulejman je *Szulimán* i *Szolimán*. S jedne strane, imena pečujskog i solnočkog bega Tállyai i Vidovich zapisuju jednako, uz različit redoslijed atributa i apozicije. S druge pak strane, imena druge dvojice begova u prvom prijevodu ostaju sličnija izvornom tekstu (*Achomat, Nasuf*), a u drugom ih Vidovich mađarizira (*Ahmet, Naszuf*). Tojgona u prvom prijevodu nalazimo s epsilonom, kao i neka druga europska prezimena (*Henczy, Szecsődy, Topordy*) dok je prevoditelj u drugome tekstu redovno koristio obično slovo *i* (*Toigon, Henczi, Szecsődi, Topordi*). Ugarska i hrvatska imena se često poklapaju (*Horvát Márton, Szentiványi Antal, Erdélyi Bálint, Tobolics Jakab*), a ponekad se imena samo razlikuju, laički rečeno, u “duljini” samoglasnika (*Lazar = Lázár, Artesi = Artési, Osvald = Osváld*). Markovo ime Tállyai prevodi bliže hrvatskoj varijanti (*Markó*), a Vidovich mađarskoj (*Mark*). Zanimljivo je kako se autori većinom razlikuju kod zapisivanja prezimena dok su im imena gotovo svugdje u istom mađarskom obliku. Tállyai prezimena, mogli bismo reći, nastoji prevesti (*Veres, Újlaky, Macedón*), ali na nekim mjestima ili zadržava latinski završetak (*Antemius*) ili ga uklanja (*Palatin*). Vidovich zadržava germanizirani oblik (*Vilach*) ili dodaje mađarski nastavak za tvorbu pridjeva *-i* koji bi odgovarao latinskom *-ius* (*Anthemius, Macedoni, Rubi*). *Enningius* u imenu Valentina “Turčina” jedan prevoditelj piše malim slovom u smislu *stanovnik Enyinga*, a drugi ga shvaća kao dio prezimena *od Enyinga*. Više smo puta napomenuli da Vidovich neke dijelove ne prevodi doslovno ili ih zanemaruje. Tako se u njegovu prijevodu uopće ne spominje ime graditelja Mateja Panke. Kod Tállyaija se on, kao i u izvorniku, spominje u rečenici između opisa Lazarove smrti i opisa Ali-pašina povlačenja (*Azután kevés időre, hogy az ellenség elméne, Panka Máté ácsmester is betegsége s vénsége miatt elfogyatkozván meghala.*).

5. Primjena u nastavi latinskog jezika

Pregledom tekstova Marka Horvata Stančića i Nikole Istvánffyja postaje jasno na koje se sve načine ta djela mogu primijeniti u nastavi latinskog jezika u osnovnim i srednjim školama. Premda nije praksa da se srednjovjekovni i novovjekovni latinski tekstovi koriste kao nastavni materijal bilo u osnovnim bilo u srednjim školama, ova su dva izvora itekako vrijedna spomena, i to na više načina. Prije svega, njihova je primjena moguća kod svladavanja vokabulara jer je jezični korpus oba autora vrlo jednostavan. Većina jezičnog blaga koje Horvat i Istvánffy koriste često je u upotrebi na školskim satovima latinskog te se može naći u gotovo svim školskim udžbenicima počevši od glagola (preparo, 1.; habeo, 2. -ui, -itum; cado, 3. cecidi, caesum; advenio, 4. -veni, -ventum), imenica (porta, -ae, f.; locus, -i, m.; magister, -stri, m.; oppidum, -i, n.; lux, lucis, f.; accessus, -us, m.; meridies, -ei, m.) i pridjeva (magnus, 3; multus, 3; ligneus, 3; ingens, -entis) pa sve do veznika (et, ac, atque, sed) ,

zamjenica (is, ea, id; hic, haec, hoc; ille, illa, illud; qui, quae, quod) i prijedloga (in, ad, per, ante, post). Horvatove su rečenice pogodne za učenje latinskog na početnoj razini jer koristi puno glagola u indikativu (trucidant, existebant, posuerunt, videtur, dicebantur). Nadalje, oba pisca mogu poslužiti kao izvrsna vježba za istovremenu sklonidbu imenica i pridjeva (porta lapidea, hostis infestus) ili imenica i pokaznih zamjenica (illa pars, hoc tempus). Osim toga, na brojnim se pridjevima može raditi stupnjevanje (clarior, clarius; fortissimus, 3) ili tvorba priloga (celeriter, segnius, crudelissime). Što se tiče sintakse, Istvánffyjeve su rečenice ipak nešto zahtjevnije od Horvatovih, no to se podrazumijeva uzmemo li u obzir prirodu tih izvora. Naime, *Povijest Ugarske* je poveće djelo pisano u 34 knjige u kojem Nikola potanko i bez žurbe opisuje povijesne događaje svojeg vremena (za trajanja prve sigetske bitke Istvánffy je visokoobrazovani osamnaestogodišnjak) dok Marko ne piše knjigu, već ratno izvješće te u stilu pravog vojnog kapetana i bez dotjerivanja iznosi podatke kratkim i sažetim rečenicama u kojima nema mjesta profinjenim izrazima i visokom stilu, što se može i očekivati od čovjeka koji nije velikaškog porijekla (podatak o Stančićevoj naobrazbi ne nalazimo nigdje). Tako se Horvatovi odlomci u nastavu latinskog jezika mogu uključiti bez ikakvih preinaka, Istvánffyja je ponegdje bolje pojednostaviti, odnosno preformulirati (što ovisi, naravno, o nastavnom programu te o razini znanja učenika), a kod oba se autora rečenice unutar odlomka, umjesto zarezima, po potrebi mogu odvojiti točkama tako da bude više kraćih rečenica. Dakle, ovi tekstovi mogu poslužiti u svim područjima podučavanja latinskog jezika u osnovnim i srednjim školama: i kod najobičnije vježbe čitanja i kod vrlo zahtjevne analize rečenica čime se provjerava poznavanje osnovnih rečeničnih ustrojstava (predikat, subjekt, objekt, priložna oznaka, atribut, apozicija). Kada govorimo o srednjovjekovnom i novovjekovnom latinitetu jasno je da se značenja nekih riječi razlikuju od onih značenja koja se uče u školi ili neke riječi u antičkom latinitetu uopće ne postoje (npr. top, puška), ali izbor rečenica i odlomaka zanimljiva sadržaja iz ovih dvaju izvora apsolutno je prilagodljiv našim željama. Na kraju krajeva, učenici latinskog jezika proučavanjem opisa bitke kod Sigeta mogu lakše osvijestiti međusobnu povezanost, sličnosti i razlike između latinskog i hrvatskog jezika, što uvelike olakšava svladavanje latinskog te učenike možda potakne i na učenje drugih romanskih jezika ili jednostavno povijest učini zanimljivijom.

6. Zaključak

Svrha ovog interdisciplinarnog diplomskog rada bila je usporediti opise prve bitke kod Sigeta iz 1556. godine u djelima Marka Horvata i Nikole Istvánffyja. Osim što su Marko Horvat i Nikola Istvánffy bili suvremenici, povezivao ih je i brak s Elizabetom Bot od Bajne. U njihovim životopisima možemo vidjeti koliko su otomanski prodori imali utjecaja na razne dijelove njihovih života. Obojica su zbog osmanske prijetnje morala napustiti svoj rodni kraj i obojica su aktivno sudjelovala u borbi

protiv Osmanlija. Isto tako, usporedili smo i mađarski prijevod Horvatova djela s izvornikom te smo komparativno analizirali i dva mađarska prijevoda Istvánffyjeve *Povijesti Ugarske* na temelju istih opisa. Prva bitka kod Sigeta gotovo je zanemaren djelić hrvatsko-ugarske povijesti. Čak i kad se govorilo o Sigetu, povjesničari su uglavnom proučavali onu poznatiju, drugu opsadu iz 1566. godine u kojoj je svoj život junački izgubio Nikola Šubić Zrinski. To vidimo i po školskom gradivu u kojem nema govora o Marku Horvatu i njegovoj kapetaniji. Ne samo da je, kad govorimo o prvoj opsadi Sigeta, riječ o hvalevrijednoj obrani grada s 25 puta manjom vojnom snagom, već nam ovi autori pružaju i opsežne povijesne izvore koji govore o književnom duhu šesnaestoga stoljeća. Horvat i Istvánffy dokaz su da je, uza sve poraze koji su snašli hrvatski i ugarski narod, književnost ovih prostora živjela i dalje. Horvatov ratni dnevnik daje nam uvid u opsadu u kojoj je skoro i sam stradao, a Istvánffyjevo, usuđujemo se reći, najpoznatije djelo *Povijest Ugarske u 34 knjige od 1490. do 1605.* prošlo je kroz ruke brojnih znamenitih povjesničara, što nam jasno daje do znanja koliko je to djelo važno za historijsku znanost. Njihova djela sadrže brojne povijesne podatke o tome koliko je osoba poginulo u opsadi te koja su se oružja i taktike koristili u napadu i obrani, a zanemariivši manje razlike u sadržaju i stilu ovi se tekstovi mogu nedvojbeno koristiti i kod podučavanja latinskog jezika u osnovnim i srednjim školama. Nadalje, možemo vidjeti kako mađarski jezik, bez obzira na svoje jezično srodstvo, ima puno toga zajedničkog s latinskim pod čijim je utjecajem (i utjecajem drugih europskih jezika kojima je bio okružen) razvio gramatiku koja se upotrebljava i danas. Naime, tom je razvoju pridonijela i jezična izolacija, odnosno neodržavanje veza s ostalim ugrofinskim jezicima. Zanimljivo je istovremeno pregledavati razne prijevode istih rečenica kako bismo dobili uvid u glavne sličnosti i razlike između ta dva jezika. Međutim, detaljnijom analizom možemo obogatiti i vlastito prevoditeljsko iskustvo u slučaju da naiđemo na iste poteškoće s kojima su se sreli i prevoditelji. Táallyaijev je prijevod dosljedniji originalu dok Vidovich više prevodi u duhu mađarskog, pazeći pritom da prenese bit teksta. Njihova prevoditeljska rješenja pokazuju nam koliko se prijevodi mogu međusobno razlikovati, ali i da razlike u prevođenju ne umanjuju nužno kakvoću prijevoda. Ovi se izvori mogu primijeniti na brojnim područjima humanističkih znanosti kao što su povijest, klasična filologija, hungarologija i teorija prevođenja, stoga bi bila neizmijerna šteta kada bismo jednostavno dopustili da odu u zaborav.

7. Literatura

Nikola Istvánffy. Regni Hungarici historia. Sumptibus Henrici Rommerskirchen Bibliopolae 1724. Köln

Nikola Istvánffy. Historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV. Sumptibus Antonij Hierati 1622. Köln
Marko Horvat. Historia obsidionis et oppugnationis arcis Zigeth in Ungaria. Haeredes Petri Seitzij

1557. Wittenberg

Istvánfi Miklós. Magyarország története 1490-1606. I-II. Csáthy Károly bizománya. 1867. Debrecin Péter Benits. Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája. Tállyai Pál XVII. századi fordításában. I/2. Balassi Kiadó 2003. Budimpešta

Dénes Sokcsevits. Horvátország a 7. századtól napjainkig. Mundus Novus Könyvek 2011. Andzabeg Vladimir Rezar. Opsada Petrinje (1596) u spisu Nikole Stepanića Selničkog. Petrinjski zbornik: za povijest i obnovu zavičaja (1331-7520) 1 (1998), 1; 29-49.

István Sötér. A magyar irodalom története I. Akadémiai Kiadó 1966. Budimpešta

Ágnes Kenyeres. Magyar életrajzi lexikon I. Akadémiai Kiadó 1967. Budimpešta

Pál Fodor. Egy elfeledett ostrom emlékezete: Szigetvár, 1556. MTA BTK 2016. Budimpešta

Pál Fodor. A magyar történet folytatója: Tanulmányok Istvánffy Miklósról. Magyar Történelmi Emlékek - Értekezések. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet 2018. Budimpešta

Emese Végh. Méltók erre a szigeti vitézek: Horváth Márk szigeti kapitány ostromjelentésének továbbélése Tőke Ferenc versében és Johannes Sambucus elbeszélésében. Fons (Forráskutatás és Történeti Segédtudományok), Vol. 25 No. 2. Szentpétery Imre Történettudományi Alapítvány 2018. Budimpešta

Nicolaus Istvanffy. Carmina. Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum. Holub József, Juhász László. B. G. Teubner 1935. Leipzig

Iva Mandušić. Ugarski povjesničar Nikola (Miklós) Istvánffy (1538.-1615.) i njegovo djelo *Historiarum de rebus Ungaricis* u hrvatskoj historiografiji. Croatica Christiana periodica, Vol. 33 No. 64. Kršćanska sadašnjost 2009. Zagreb

Krešimir Sučević Međeral, Tatjana Vukadinović, Irina Jurović, Margit Bernadett Vuk. Mađarsko-hrvatski rječnik. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje 2013. Zagreb

Mirko Divković. Latinsko-hrvatski rječnik. Naprijed, peto izdanje, reprint 1988. Zagreb

<http://solr.ffzg.hr/logcion/>

<https://hjp.znanje.hr/>

8. Prilozi

8.5. Izvorni tekst natpisa na Istvánffyjevu nadgrobnom spomeniku

D. O. M.

Rudolpho II. Imperatore, Caesare Augusto, Pio, Felici, Nicolaus Istvánfi Regni Hungariae Propalatinus Hac Cura Posteris Levare Volens Sibi et Elisabethae Both de Bajna, Conjugi Pientissimae Posuit, Ut Qui XXXV Amplius Annis Conjunctissime Vixerunt Una Etiam Resurgant, Anno Christi Salvatoris

8.1. Prijepis opisa prve bitke kod Sigeta Marka Horvata

HISTORIA
OBSIDIONIS ET
OPPVGNATIONIS ARCIS
ZIGETH IN VNGARIA, A MARCO HORVVATH
LOCI ILLIVS CAPITANEO, AD REGIAE MA-
IESTATIS MANDATVM DESCRIPTA
ET TRANSMISSA XXIII.
DIE AVGVSTI
M. D. LVI.

(imago)

VVITEBERGAE EXCVDE-
bant haeredes Petri Seitzij.

M. D. LVII.

HISTORIA OB-
SIDIONIS ET OPPVGNATIO-
NIS ARCIS ZIGETH IN VNGARIA A MARCO
HORVVATH LOCI ILLIVS CAPITANEO,
AD REGIAE MAIESTATIS MANDA-
TVM DESCRIPTA ET TRANS-
MISSA XXIII. DIE AVGV-
STI M. D. LVI.

PRINCIPIVM obsidionis Arcis, rerumque actarum tale fuit: Vigesimo primo die mensis Maij, Capitanei Turcici, videlicet Dernisbegus Quinque Ecclesiensis, Ahmatbegus Baboshiensis, Nazbsbegus Cappaniensis, & alij Sanzagi, cum eorum copiis ad Castrum S. Laurentij (quod vno miliari ab Arce distat) castra posuerunt. Sequenti die, qui fuit Vigessimus secundus eiusdem Mensis incursionibus factis, commeatum accessumque adimunt, egressum & ingressum per dispositos

Custodes prohibent. Colonos etiam, qui loca illa accolunt a com meatu suppeditatione arcem, Zigethienses vicissim nulla re omissa, quae ad rem bene gerendam spectare visa est, per aliquot dies praelijs certaminibusque commissis, non paucos hostes trucidant, nullo suorum desiderato. (A ij Decimo)

Decimo die Mensis sequentis Iunij, Ali Bassa ad perlustranda circa loca, arcemque magno exercitu aduenit, cui Zigethienses obuiam venientes, aciem ex quinque partibus instruunt, id praelium a Meridie ad Occasum usque continuatum est, multique ex hostibus caesi fuerunt, ex Zigethiensibus nullus.

Duodecimo die eiusdem Mensis hora ante Meridiem Sexta, a Meridionali plaga oppugnatio toto agmine tentatur. Ceptumque est Oppidum primo Machinis & Bombardis Murarijs, per horas prope Vndecim, is dies praelijs extractus, in quo Turcarum non pauci, ex Zigethiensibus desideratus est nullus.

Decimo tertio die eiusdem Mensis, Zigethienses hora pomeridiana quarta, eruptione facta, praelium ineunt, quod ad Vesperas usque nullius suorum interitu, Turcarum vero non paucorum, nece continuant, duoque obruncatorum capita in Castrum fuere allata. Nocte subsequenti, fossas magno labore praeparant, aggerem conficiunt, pluteosque ex virgis & viminibus confectos, terra replent, & loca ad modum propugnaculi, Bombardis Machinisque idonea communiunt, Luce orta statim propugnaculum Essa Bastiana vocatum, Machinis iustae magnitudinis demoliri ceptum est. Sub id tempus Radoban Vai- (uoda)

uoda Quinquaginta equitibus egressus, praeliando multos hostium prostrauit, Die eodem hora post meridiem secunda, Castrum pilis arte ad incendium confectis, Valloque subiectis, incendunt, combustum est vallum & sepimentum Oppidi ab Oriente supra propugnaculum, Itenyendictum, cum Domibus, in longitudinem vlnarum 208. Eodem tempore vallum quod fuit exterius, portamque Arcis exteriorem iuxta templum, machinis deiiciunt, defensum tamen est Oppidum fortiter.

Decimo quinto die eiusdem mensis, tres pedites ictu globorum traieci occubuerunt.

Decimo sexto die eques vnus globo Bombardæ, interfectus est.

Decimo octauo, Duo pedites globis occisi, dum tria Oppidi propugnacula a Meridie Turcæ oppugnant, quae a parte Orientali existebant, & solo omnino vna cum porta æquarunt.

Vigesimo primo die, eiusdem mensis qui fuit Dominicus, prima luce ab occidente prope locum Molendini, Turcæ vallum ingens, virgis alijsque rebus coactis, communiunt, fossis circa factis pro Bombardis & Machinis. Et licet ex Arce iaculari cessatum non est, prohiberi tamen ab opere non potuerunt. Eodem die hora Meridiana Oppido incenso, Turcæ ad expugnan- (A iij dum)

dum Oppidum accurrunt, congerie lignorum quae fuit iuxta existimationem & fugitiuorum indicium, ad duodecim millia plaustrorum in fossam congesta, transcendunt magnis clamoribus, & quater in oppidum ingressi, quater repulsi sunt, quinto demum incursu oppidani in arcem cesserunt. Turca Oppidum occupat, vallum & fossas extruit, Signaque militaria ex opposito arcis erigit, Zigethienses dum haec aguntur, nihil cunctantes, ex Arce per semitam quandam erumpunt, hostem inuadunt, vallo oppidoque denuo potiuntur. In hoc praelio Aga siue Capitaneus Ianizarorum captus est. Turcarum capita 29. inducta. Hostium, secundum relationem fugitiuorum & Colonorum, ceciderunt amplius octingenti, vna cum Vasnbego Sanzaco Coppaniensi, Amathbegus Babotiensis vulneratus est, cecidere & alij praecipui eo tempore, Ex Zigethiensibus equites decem sunt desiderati, ex peditibus Vayuodis et decurionibus, Benedictus Thopordi Capitaneus peditu, Zigethiensium globo traiectus, ac Demetrius Mohazi Decurio cum alijs duodecim occubuerunt, decem insuper vulnerati.

Vigesimo secundo die praedicti mensis, Turrim arcis ab Occidente & alia propugnacula quator machinis magnis & tribus bombardis, (quas)

quas falchonetas vocant, concutiunt, tunc perierunt ictu Bombardarum duo pedites, Eodem die penes propugnaculum Itenyen vocatum extra fossam oppidi, Turcae vallum construunt. Sub noctis spatio quatuor Machinas inducunt, turrim deinde & portam Arcis lapideam propugnaculaque cum intermedijs muris prosternere ceperunt.

Vigesimo tertio die eiusdem mensis ante portam ex opposito, nocte vallum conficiunt, quod duos introitus habuit, alterum ab occidente, alterum uero ab Oriente, atque ita ex ambabus partibus maximam lignorum struem pro replenda fossa congesserunt. Sequenti die iaculari non est cessatum, quo ex Zigethiensibus peditibus sex occubuerunt.

Vigesimo quinto die eiusdem mensis, dum fossam in lacum educendo exiccare conantur, periere iaculationibus bombardarum tres equites.

Vigesimo septimo die eiusdem mensis ab Occidente supra Allodium nocturno tempore vallum construunt. Sequenti die Arcem ab illa parte iaculati sunt.

Vigesimo octavo die, ictu bombardarum interfecti Ioannes Sebastianus Cartentarus, & vnus eques.

Tertio die mensis Iulij, congerie lignorum fos- (sas)

sas ab oriente & occidente vndique ante portam Arcis exteriorem replent, quarto die eius mensis interfecti sunt tres equites.

Quinti diei labor hic fuit, Zigethienses congeriem lignorum in fossam proiectam (haec

continebat plaustrorum millia quinque & viginti) sub noctis silentio incendunt, hostes ad prohibendum et extinguendum accurrunt, cecidere ex ipsis plus septingenti, iaculatum enim est ex vtraque parte, ad lucem vsque, ex Zigethiensibus tamen perierunt quinque equites & tres pedites.

Sexto die, tres Agafones perierunt.

Septimo die, aliam congeriem lignorum ab occidente in opposito propugnaculi angularis circa crepusculum noctis succensam concremant, continuit vt dicitur viginti milia plaustrorum, sub incendio periere hostes quadringenti, ex Zigethiensibus tres equites, Turcae licet tot conatus se frustra tentasse vident, nihilo tamen segnius, omnibus quibus possunt modis, instant.

Octavo die Iulij, non iam lignis, sed terra lignis intermixta, fossam implere conantur, vallumque pro munitione conficiunt, atque ex opposito duorum propugnaculorum ab ortu atque occasu vndique aggerem alte congerere fecerunt, pluteos deinde alios ad tertium usque ordinem terra oppletos collocant. Supra illos insuper fac-

tos terra similiter repletos super ponunt, inter haec spatia et loca apta ad iaculandum pixides relinquunt, vallum quoque aliud a plaga occidentali ex opposito propugnaculi angularis in hanc formam constructum fuit, plutei in iustam altitudinem tribus ordinibus collocati fuerunt, supra pluteos ligna inuicem contignata oposita, desuper sacci terra impleti per spatia & interualla pro iaculatione Ianizaris relicta, superpositi fuere, inter vtrumque vallum fossa terra repleuerant. Eodem die vnus eques interfectus & vnus Capitaneus vulneratus fuit.

Decimo die eiusdem tres equites interfecti sunt.

Duodecimo die Iulij ab oriente aggerem erigunt, Vallumque conficiunt, luce orta quator machinis, Arcem portamque interiorem, propugnacula tam interiora quam exteriora, iaculantur, tunc periere tres milites.

Decimo tertio die duo pedite, sequenti tres periere.

Decimo quinto tres equites perierunt.

Decimo octavo die vallum per Turcas ab occidente constructum, a Zigethiensibus destructum dirutumque est, eo die cecidere sex milites.

Decimo nono die eius mensis in principio diei idem vallum petitum soloque aeqatum est, iam (B in)

insuper ligna in fossam proiecta ab occidente circa horam diei decimam (fuerunt plaustra ad decem milia) incensa igneque absumpta sunt, & in hanc vsque diem locus ille fumat, periere tunc tres milites.

Vigesimo die vtrinque non paucae Machinarum & Bombardarum iaculationes factae sunt, hostium plurimi cecidere, Zigethiensium diuina benignitate nullus.

Sequenti nocte Turcae machinas vallis educunt, & quinque Ecclesias deuehi faciunt. Bassa vero cum toto exercitus luce orta Babozam versus profectus est.

Ad vigesimum sextum diem Iulij reuersus Bassa a conflictu Babozensi, de integro obsidione vrget. Castra iam a Septentrione collocat. Zigethienses vero crebris iaculationibus castra illorum diruunt, stationemque ipsis infestam reddunt, praelium eodem die duplex nec mediocre comissum est, tunc vnus, cui Martino Horvuat nomen est, singulari certamine congressus, Turcam prosternit & obruncat, caputque in Arcem attulit, eodem die redintegratum praelium continuatumque est ad finem vsque diei, hostium multi periere, Christianorum nullus.

Vigesimo octavo Iulij, vallum nocturno tempore a Turca conficitur, petitaque Arx quatuor (machi-)

machinis, reiterarum etiam praelium, Ihesum Christiani conclamant, fugientium ac terga vertentium Turcarum non paucos trucidant.

Vigesimo nono diluculo orto praelium magno certamine inchoatur, res enim cum omnibus hostium copiis agebatur, Zigethienses quam strenue se gesserint, hinc maxime apparet, quod in oppido & ipsa hostium statione contra infestissimum hostium impetum, uallumque, magna Turcorum strage constiterint, ex Zigethiensibus vnus est desideratus, & praeterea vnus toto hoc praelio uulneratus.

Nocte sequenti Bombardas ex vallis educunt, luce orta Bassa cum exercitu Quinque ecclesias est profectus.

Ex oppidanis diuersis vicibus cecidere uiri decem & septem, & foeminae octo.

Item ex laboratoribus extraneis, qui tempore obsidionis inclusi fuerunt, occisi sunt octo.

Iacobus Thokolobijth Bombardarius uulneratus est in una manu, similiter Valentinus Erdek manu sinistra truncatus est, dum ex Bombardis iacularetur contra hostes.

Sunt praeterea multi tum ex equitibus & peditibus, tum etiam Oppidanis, diuersis temporibus uulnerati, quorum nonnisi tam repente inscribi nequuerunt.

FINIS.

8.3. Prijevod opisa prve bitke kod Sigeta Marka Horvata

POVIJEST
OPSADE I NAPADA
NA UTVRDU SIGET U UGARSKOJ,
OPISANA I PREDANA OD STRANE MARKA HORVATA,
KAPETANA TOG MJESTA,
23. KOLOVOZA 1556.

NA ZAPOVIJED
KRALJEVSKOG
VELIČANSTVA

(slika)

TISKALI
nasljednici Petra Seitz.

1557.

POVIJEST
OPSADE I NAPADA
NA UTVRDU SIGET U UGARSKOJ,
OPISANA I PREDANA OD STRANE
MARKA HORVATA, KAPETANA
TOG MJESTA, 23. KOLOVOZA 1556.
NA ZAPOVIJED KRALJEVSKOG
VELIČANSTVA

POČETAK opsade Utvrde i zbivanja bio je ovakav: 21. svibnja turski su begovi, zna se, pečujski Derviš-beg, babočki Ahmed-beg, kopanski Nasuh-beg i drugi sandžakbegovi, sa svojim četama podigli tabor kod Selurinca (koji je od Utvrde udaljen jednu milju). Sljedećeg dana, koji je bio dvadeset i drugog istog mjeseca, Turci napadima uskraćuju dovoz i pristup živeži, sprječavaju izlazak i ulazak u grad preko razmještenih stražara. Težake, koji stanuju uz te prostore, također odvrćaju od dostavljanja živeži. Sigećani su naprotiv, ne propustivši nijednu priliku očiglednu za dobro upravljanje situacijom, kroz nekoliko dana bitkama i borbama posmicali nemalo neprijatelja, od njih nijedan nije izginuo.

Sljedećeg mjeseca, 10. lipnja, stiže Ali-paša s velikom vojskom kako bi razgledao oko mjesta i utvrde. Sigećani, izlazeći mu u susret, prave bojni red od pet dijelova. Ta bitka traje od podneva pa sve do zalaska, i mnogi neprijatelji bivaju sasječeni, od Sigećana nijedan.

Dvanaestog dana istog mjeseca u šest sati prijepodne svim se četama pokušava napasti s južne strane, i počinje se po prvi puta Grad gađati ratnim spravama i topovima za rušenje bedema tijekom gotovo 11 sati. Ovaj je dan ispunjen bitkama, u njemu je poginulo nemalo Turaka, od Sigećana nitko.

Trinaestog dana istog mjeseca Sigećani u četiri sata popodne, izletjevši iz grada, ulaze u bitku

koja traje sve do večeri, uz nijednu pogibiju svojih, a uz smrt nemalo Turaka, i uz dvije glave posjećenih odnesene u Tvrđavu. Sljedeće se noći velikim naporom pripremaju jarci, gradi se šanac te se nepomični zakloni načinjeni od pruća i šiblja zatrpavaju zemljom, mjesta prigodna za prsobrane utvrđuju se ratnim spravama i topovima. Po izlasku sunca utvrđenje naziva Kesaški bastion počinje se smjesta razarati ratnim spravama odgovarajuće veličine. Tijekom tog vremena vojvoda Radovan izlazi s pedeset konjanika, u borbi obara mnoge neprijatelje. Istog se dana u dva sata poslijepodne Tvrđava pali gađanjem zidina kuglama napravljenim za palež. Spaljeni su opkop i zidine Grada, od istoka do Henječkog bastiona, uključujući i domove, 208 laktova u duljinu. U isto se vrijeme ratnim spravama ruši zid, koji je bio vanjski, i vanjska vrata Utvrde uz crkvu, Grad je ipak čvrsto obranjen.

Petnaestog dana istog mjeseca tri su pješaka, prostrijeljena metkom, pala mrtva.

Šesnaestog dana jedan je konjanik ubijen topovskom kuglom.

Osamnaestog su dana oborena dva pješaka, dok Turci s juga napadaju tri bastiona Grada, koji su stajali na istočnoj strani, a koje su Turci s vratima posve sravnili sa zemljom.

Dvadeset i prvog istog mjeseca, što je bila nedjelja, s prvim danjim svjetlom Turci na zapadnoj strani mlina dižu ogroman zaklon za ratne sprave i topove napravljen od šiblja i drugih stvari, okruživši ga jarcima. Iako nije prestajalo pucanje iz Utvrde, gradnja se ipak nije mogla spriječiti. Istog dana u podne, zapalivši Grad, Turci ga nastoje osvojiti pomoću gomile drva kojeg je prema mnijenju i sudu bjegunaca bilo natrpano u jarak za 12 000 teretnih kola, prijeđu ga uz veliku buku te četiri puta navale na grad i četiri puta budu odbijeni. U petoj su se navali građani konačno povukli u Tvrđavu. Turčin zauzima Grad, gradi zaklon i jarke te podiže vojno znakovlje preko puta utvrde. Dok se to radi, Sigećani, ne gubeći časka, izlijeću iz Utvrde nekim stazama, napadaju neprijatelja, iznova osvajaju zidine i grad. U ovoj je bici zarobljen aga ili kapetan janjičara, 29 je turskih glava odvedeno u grad, neprijatelja je prema izvještaju bjegunaca i težaka palo više od 800, uključujući i kopanskog Nasuh-bega. Babočki Ahmed-beg je ranjen, a u to vrijeme pali su i drugi izvrsni ljudi. Od Sigećana je izginulo deset konjanika, od pješadijskih vojvoda i desetnika pali su mrtvi kapetan pješadije Benedikt Topordi, prostrijeljen metkom Sigećana, i desetnik Demeter Mohački, s drugih 12, usto ih je deset ranjeno.

Dvadeset i drugog dana spomenutog mjeseca Turci gađaju kulu utvrde na zapadu i druga utvrđenja pomoću četiri velike ratne sprave i tri topa koje zovu falkonetima. Tada su od topovskih hitaca stradala dva pješaka. Istog dana kod Henječkog bastiona, izvan jarka grada, Turci grade zaklon. Tijekom noći na to mjesto dovode četiri ratne sprave. Zatim su počeli uništavati kulu i kamenita vrata Utvrde te utvrđenja s bedemima koja se nalaze među njima.

Dvadeset i trećeg dana istog mjeseca preko puta vrata Turci po noći grade zaklon, koji je imao dva ulaza, jedan sa zapadne, drugi pak s istočne strane, i tako su oba dijela nagomilali vrlo velikom hrpom drva s ciljem popunjenja jaraka. Sljedećeg dana nije prestajalo pucanje od kojeg je palo mrtvo

šest sigetskih pješaka.

Dvadeset i petog dana istog mjeseca, dok Turci pokušavaju isušiti jarak izvođenjem u jezero, od topovskih su paljbi umrla tri konjanika.

Dvadeset i sedmog dana istog mjeseca Turci tijekom noći grade zaklon na zapadu, iznad majura. Sljedećeg dana gađaju Utvrdu s tog dijela.

Dvadeset i osmog su dana od topovskih hitaca umrli Joannes Sebastianus Cartentarus i jedan konjanik.

3. srpnja Turci gomilom drva pune jarke pred vanjskim vratima Utvrde sa svih strana, s istoka i sa zapada, a 4. srpnja umrla su tri konjanika.

Petog se dana dogodilo da Sigećani po noći kriomice pale gomilu drva ubačenu u jarak (ona je sadržavala 25 000 teretnih kola), neprijatelji trče da spriječe i ugase vatru, istih je sasječeno više od 700. Naime, pucalo se s obje strane sve do zore. Od Sigećana je ipak umrlo pet konjanika i tri pješaka.

Šestog su dana umrla tri konjušara.

Sedmog dana oko sumraka Sigećani potpuno pale potpaljenu, drugu gomilu drva na zapadu preko puta četverokutnog bastiona. Sadržavala je, kako kažu, 20 000 teretnih kola. U požaru je umrlo 400 neprijatelja, od Sigećana tri konjanika. Premda Turci vide da je toliko pokušaja bilo uzalud, ipak navaljuju na sve moguće načine, ništa sporije.

8. srpnja Turci više ne pokušavaju popuniti jarak drvom, već zemljom pomiješanom s drvom, grade šanac za zaklon, i preko puta dva utvrđenja na istoku i zapadu sa svih su strana dizali visok opkop. Zatim postavljaju razne nepomične zaklone napunjene zemljom u tri reda. Osim toga, na zaklone stavljaju vreće slično punjene zemljom između kojih ostavljaju praznine i mjesta prikladna za paljbu pušaka. Također, preko puta četverokutnog bastiona na istočnoj strani bio je napravljen drugi šanac takvog oblika; nepomični su zakloni bili smješteni u tri reda na odgovarajuću visinu, na zaklone su bile naizmjenice postavljene drvene grede, na njih vreće napunjene zemljom s ostavljenim prostorom i razmakom za pucanje janjičara. Između oba su opkopa Turci jarke napunili zemljom. Istog je dana ubijen jedan konjanik, a jedan je kapetan ranjen.

Desetog dana istog mjeseca ubijena su tri konjanika.

12. srpnja Turci na istoku grade šanac, dižu zaklon, a u svitanje s četiri ratne sprave gađaju Utvrdu i unutarnja vrata, kako unutarnja utvrđenja tako i vanjska, tada su umrla tri vojnika.

Trinaestog su dana umrla dva pješaka, sljedećeg dana tri.

Petnaestog su dana umrla tri konjanika.

Osamnaestog dana Sigećani ruše i uništavaju zapadni zaklon izgrađen od strane Turaka, tog je dana izginulo šest vojnika.

Devetnaestog dana istog mjeseca početkom dana isti je zaklon napadnut i srušen sa zemljom.

Zatim je oko deset sati na zapadu zapaljena vatra progutala drvo bačeno sa zaklona u jarak (bilo ga je za 10 000 teretnih kola), i to se mjesto dimi i dandanas, tada su umrla tri vojnika.

Dvadesetog je dana nekoliko ratnih sprava i topova pucalo s obje strane na utvrdu, neprijatelja je izginulo mnogo, Sigećana božanskom dobroćudnošću nijedan.

Sljedeće noći Turci izvlače ratne sprave iz zaklona i odnose ih u Pečuh. Paša pak s čitavom vojskom u svitanje polazi prema Baboči.

26. srpnja vraća se paša iz babočkog sukoba, navaljuje na pređašnju opsadu. Tabor smješta na sjeveru. Sigećani pak čestim gađanjem uništavaju njihov tabor, zauzimaju položaj suprotan od njihovog. Istog dana započinje dvostruka bitka, i to ne malena. Tada jedan čije je ime Martin Horvat, našavši se u borbi jedan na jedan, obori i obezglavi Turčina, a glavu odnese u Utvrdu. Istog se dana bitka ponavlja i traje sve do kraja dana, neprijatelja je umrlo mnogo, od Kršćana nijedan.

28. srpnja Turci tijekom noći grade zaklon te napadaju Utvrdu s četiri ratne sprave. Isto se ponavlja bitka, Kršćani dozivlju Isusa, ubijaju nemalo Turaka, koji su se, okrenuvši leđa, dali u bijeg.

Dvadeset i devetog u zoru započinje bitka velikih razmjera. Naime, bitka se vodila sa svim neprijateljskim četama, ovdje je postalo vrlo jasno kako odvažno ratuju Sigećani jer su se u gradu i na samim neprijateljskim položajima suprotstavili jurišu i zaklonima vrlo pogibeljnog neprijatelja uz pokolj mnogih Turaka, od Sigećana je izginuo jedan te je, osim toga, u cijeloj ovoj borbi jedan ranjen.

Sljedeće noći Turci izvlače topove iz zaklona, u svitanje paša s vojskom putuje u Pečuh.

Od građana je u raznim prilikama umrlo sedamnaest muškaraca i osam žena.

Isto tako, ubijeno je osam vanjskih radnika, koji su za vrijeme opsade bili zatvoreni u gradu.

Topnik Jakov Tobolić ranjen je u jednu ruku, slično je Valentinu Erdeljskom osakaćena lijeva ruka dok je iz topa pucao na neprijatelja.

Mnogi izostavljeni, što od konjanika i pješaka, što također od građana, u raznim su prilikama ranjeni, njihova imena nisu mogla biti zapisana ovako iznebuha.

KRAJ.

8.4. Prijepis opisa prve bitke kod Sigeta Nikole Istvánffyja

Historiarum Liber XIX.

Jam etiam aliud majus bellum Solimanus & purpurati in nostros moliebantur, & Sigeti in potestatem redigenti consilia agitabant, quod ex ea arce tam Quinqueecclesiarum urbs, quam omnia ea, quae inter Danubium Dravumque ipsis parerent loca, continuis excursionibus infesta redderentur, usque adeo ut nec classe nec terra commeantibus Turcis, & potissimum mercatoribus tutum iter relinqueretur. Itaque revocato Toigono, ejus expugnandae cura Ali Eunucho committitur, de quo supra dictum est, qui tunc quatuor purpuratorum postremus erat, ex iis, qui Byzantii rebus administrandis praesunt: is

comparatis, quae ad bellum necessaria erant, priusquam Byzantio abiret, legatos Ferdinandi ad se vocavit, quibus comiter & humaniter habitis, se in Pannoniam ad expugnandum Sigetum proficisci nequaquam dissimulavit; tanta superbi & contumacis animi ad eos terrendos arrogantia, ut Ungaros, quorum vires atque vim aliquot bellis ac praelus esset expertus, non jam armis & gladiis; sed tantum clava ferrea & fustibus, sub jugum mittendos jactabundus praedicaret, hortaretur que ut dilata omni mora voluntati Solimani parerent: ne dum ipsi disputando tempus inani contentione protrahunt, amissa patria non habeant, quo revertantur. Legati nequaquam se continuerunt, quin ei redderent, iret tantum quo tenderet, inventurum eum viros tales, qui clavae suae non tantum eminus glandibus sclopetorum, sed etiam hastis & ensibus essent egregie cominus responsuri. (Aly Eunuchus Vezires cum exercitu ad Sigethi obsidionem tendit; Ejus fastus & jactatio.)

Profectus cum Janicerorum tribuno Veli, ac equitum praetorianum haud contemnendo numero, Belgradum venit, & copiis labore itineris fessis, quiete aliquot dierum concessa, ad omnes limitum praefectos, qui in Bosnensi regno, ac Dalmatia, & Illyrico errant, mandata dedit, ut ad certum diem & locum convenirent: eodem modo iis, qui in Pannonia, & Transilvaniae finibus errant, convenire jussis, Budam, atque inde Quinqueecclesias venit, ita ut in castris ad XXV. millia Turcarum habere crederetur; quamquam ipse & Turcae longe majorem numerum prodere non dubitarent. Illinc Dervisium Quinqueecclesiarum, Achomatem Babociae, & Nasuffum Coppani praefectos praemisit, qui XX. die Maji, cum suis copiis, ad oppidum S. Laurentii, uno ab arce milliari dissitum consederunt, eo consilio, ut frumentarias invectiones prohiberent, neminemque in arcem ingredi permetterent. Qui quum quotidie portis obversarentur, minutis praeliis singulis diebus occasio dabatur; in quibus plures ex hostibus interibant, quum felici successu nemo ex nostris desideraretur: atque adeo nec oppidi nec arcis portae clauderentur. Vigesimo post die Eunuchus cum universis copiis & viribus adventavit, quod suos, quos expectabat, non antea in castra recipere potuisset: arcemque locatis a meridiana parte castris obsidere constituit.

Sigetum lingua Pannonica Insulam significant, quod superioribus saeculis proavorum nostrorum memoria, Oswaldus Anthemius, cujus progenitores e Graecia in Ungariam venisse dicebantur, in ea insula, quam Almus rivus stagnans & paludosus, e proximis silvis & montibus provolutus efficit, turrim rotundam aedificasset, ac insulae nomine vocatam, castigato & obstructo terrenis aggeribus oblongis aquarium cursu, ac latiore excavato alveo, lacum effecisset. Eam posterius aedificiis & propugnaculis auxerunt, ac postremo Valentinus Enningius cognomento Turcus, tolerata Joannis regis obsidione, locum longe munitiorem reddiderat, quo a Solimano Constantinopolim adducto, & Quinqueecclesiarum urbe in Turcarum potestatem redacta, liberi ejus, quod tuendae ei & defendae impares essent, Ferdinando concesserunt. Habet arcem plano loco sitam, & fossas aqua plenas triplici ordine, quinque propugnaculis munita; & ad occidentem solem, oppidum duplici vallo ac fossa

circumdatum; quae omnia e materia & cespite constant, una illa vetere ac rotunda turri excepta, quae latericia est; sed adeo angusta, ut a nemine inhabitetur: pulveri tamen sulphureo ac rebus necessariis servandis dicata, excubitoribus idoneum locum praebet, qui isthic continuo vigiliis agendo adventum hostium, extenso vexillo, ac aeris campani sonitu significare consueverunt: estque locus ob aquarium munimentum fodiendi cuniculis minus opportunus, quum ex adverso haud minore vitio laboret, quod aggeres, quorum objectu aquae in fossis continentur, non magno labore suffodi, effluentesque aquae alio derivari possint. (Sigeti descriptio.)

Triduo post Turcae structis versus meridiem aggeribus, collocatisque tormentis, propugnaculum oppidi, quod a Paulo Quesasio constructum ejus nomine vocabatur, magna vi verberare ceperunt. Disputatum est a nostris, utrum tutius foret deserto oppido in arcem sese recipere, vel tamdiu, donec vires suppeterent, illud tueri; vicitque ea sententia, ut defenderetur: quod ea Marcum praefectum, ac ejus legatum Sebastianum Vilacum auctores haberent, & quod salvo oppido arx quoque minus ab hoste oppugnari posset. Itaque hostibus Quesasiam munitionem tormentis diruere conantibus, nostri tam ex arce, quam oppido resistere contendebant, & Radovanus centurio cum sua cohorte in aggeres excursionem facta erupit, multisque hostium interfectis, incolumis se ad suos recepit, neque tamen tormentis detrimentum, uti constituerat, inferre potuit, quod Turcae suis laborantibus maturam opem attulissent. Sub ejus diei vespere Turcae, in oppidum pilas ignites jaculari cepere, quibus quod domus lignae essent, facile incensae sunt: neque a nostris, quamquam impigre operam navantibus, ignis extingui potuit; sed eo ventorum vi magis ac magis concitato, tam oppidum omne, quam vallum, quod e materia constabat, a munitione Quesasia, usque ad aliam Heneianam, intervallo ducentorum & octo passuum, puncto temporis absumptum, terribili strage concrematurum est. Nec tamen Turcis summa vi oppugnantibus nostri cessere, conservatoque semiambusto oppido, eos magna edita caede procul submovere. (Munitio Quesasia tormentis verberatur; Oppidum pilis igneis succensum totum conflagat.)

Nec multo post alios aggeres prope molam frumentariam, quae una cum oppido conflagraverat, de nocte fecere: atque ex iis turrim rotundam veterem arcis interioris, tormentorum pilis assidue conquassarunt. Quos quum nostri omnibus eo directis tormentis diruere contendissent, nihil tamen profecerunt. Hostes vero eodem die, qui Solis dies erat, circa meridiem omnibus fere copiis ad ejiciendos ex oppido nostros, acerrimum impetum fecerunt: adhortantibus eos multis clarioris nominis praefectis, ipsoque imprimis Veliaga Janicerorum tribuno. Conjecerant autem Turcae in fossas oppidi ingentem cumulum lignorum, quae ab agrestibus ad duodecim millium plaustrorum numerum fuisse dicebantur: quae nostri sub ejus acerrimi, cruentique praelii certamine, subditis ignibus protinus succenderunt. Quibus ardentibus & longe lateque collucentibus, utrinque magnis animis & viribus dimicatum est; adeo ut Turcae multis ex suorum numero desideratis, quater repulsi atque rejecti, instantibus ducibus & praefectis, ne ceptis desisterent, totidem vicibus pugnam restaurarent. Igitur

quum resumptis animis, & loco eorum, qui sauciari aut fessi laboribus erant, integris succedentibus, quintam quoque irruptionem fecissent, nostri jubente Marco praefecto, ne fortuna minus nostris arridente, arx propugnatoribus nudaretur, relicto hostibus oppido, in arcem sese receperunt. Quo viso Turcae magno sublato clamore Asaporum & Agricoliarum labore aggeres in ipsa fossa, quae arcem amplectebatur, labore tumultuario sed firmo opere, celeriter confecerunt; idque prope aedes Radovani centurionis, quae quum adhuc fumarent, hausta ex arcis lacu aqua absque mora extincta est, ut pulvis sulphureus tuto isthic collocari possit: & ex eo loco arx e regione templi continuo verberari cepta est. Ex adverso nostri vix unius horae quiete sumpta, contineri nequiverunt, quin majoribus viribus erumperent, ac hostes illis aggeribus exturbarent: sicque Sebastiano Vilaco & Radovano ducibus, per occultam quandam portulam egressi, recta aggeres invaserunt, trucidatisque quamplurimis ex numero hostium, ac aliquot magistris tormentorum Turcas ex iis summa vi ejecerunt: jamque tormentis potiti, ea loco movere ceperant, ut in propinquam fossam praecipitarent; sed magna accurrente Turcarum multitudine, atrox si unquam alias & cruentum certamen contractum est: quum Turcae tormenta omnibus viribus defendenda constituissent. (Impressio Turcorum in oppidum; Turcae oppidum nostris in arcem se recipientibus, capiunt; Nostri Turcas in aggeribus invadunt, fundunt ac fugant.)

Duravit ea pugna quatuor amplius horis, nunc huc, nunc illuc alternante Victoria: postremo quum omnes Turcarum copiae suis laborantibus subsidio venissent, multis utrinque desideratis, dirempta est, & nostri arcem repetivere; ita ut haud dubiam victoriae palmam obtinuisse viderentur. Nam in eo diri certaminis cruento praelio Nasuffius Coppani praefectus, Cassoni sororis filius, una cum Alaibego legato, ac ex Janiceris plures ducentis, sclopetorum glandibus trajecti caesique sunt. Vulneratorum etiam magnus fuit numerus: Nam & Achomates Babociae, & Mahumetus Solnoci praefecti, susceptis vulneribus pugna excellerunt. Velis vero Janicerorum tribunus captus, & in arcem perductus fuit: una cum praecisis hostium capitibus XXIX ita ut ex hostibus haud pauciores octingentis in eo pugnae discrimine periisse compertum sit. Ex numero nostrorum, praeter Georgium Macedonium clara & nobili familia ortum, Georgiumque Palatinum equites, Benedictus Topordius, ordinum doctor, sclopeto ictus occubuit. Eum jussu Marci praefecti in pugna occisum fama fuit; quod cum hostibus de prodenda urbe clandestine consilia micuisse diceretur, nec ille vitandae seditioni palam crimen intentandum putasset. Sauciati etiam Radovanus centurio, Michaël Rubeus, Thomas Artesius, & alii non pauci; sed qui non multo post ope & cura medicorum convalescere.

Eodem quoque die hostes sub noctem, alios etiam sinusos aggeres effecere, a propugnaculo urbis occidentali Heneiano, usque ad fossam arcis, in quos quatuor majora tormenta, ac totidem colubrinas mediocres collocaverunt; & maenia arcis turrimque rotundam veterem prosternendam susceperunt. Aliam etiam in partem, ad finem ejus oblongi aggeris, cujus sustentamento amnis Almus, ad latiorefficiendum lacum ab oppido ad sepulchra usque militum coërcetur, quatuor cubitis

profundam latamque scrobem perduxere: ita ut cohaerere scrobes, & operae inter se commeari, subsidioque esse possent. Ea fossa hostes protecti, multa plaustra lignorum ad implendam arcis fossam, duobus in locis comportavere, ac subsequuta nocte aggerem illum veterem, quo amnis ad latiorefficiendam paludem obstruebatur, lignis & palis ferreis operatum ministerio disjecerunt: ita ut arcis maenia effluentis aquae praesidio nudata, facilius oppugnari, propiusque adiri possent: interim vero utramque arcem continua tormentorum vi verberare nequaquam cessarent, multosque ex nostris graviter sauciarent: & praeter gregarios milites pilis ferreis interfectos, Valentino Erdelio, & Jacobo Tobolito Dalmatae, tormentorum magistris, illi sinistra, huic dextra manus diversis ictibus miserabilem in modum discerperentur: & inusitatae magnitudinis tormentum, quod Margaritam vocabant, ab Antonio Sentivania artifice, jussu Enningii conflatum, hostili pila in tubum conjecta, fractum inutile redderetur. Quibus rerum difficultatibus nostri in magnum deducti periculum videbantur, Marco neminem tormentarii negotii peritum, qui in vulneratorum locum sufficeretur, inveniente. Erat inter captivos Lazarus Thrax, qui apud Turcas eam artem exercuerat, ejusque admodum peritus habebatur. Is religionis primum Christianae, quam profiteretur, amore ac singulari erga Marcum praefectum studio, ultro se obtulit, si vinculis solvatur, sicuti antea pro Turcis fecisset, ita adversus eos operam navaturum. Et Marcus hominis promptum animum admiratus, compedibus exui, eumque militari Sacramento adactum, tormentis curandis adhiberi jubet: qua in re promissis suis & militum de se expectationi egregie satisfecit. Nam haud multo post primo ictu in hostium tormenta directo, ita eorum praegrande tormentum perfregit, ut non rotis tantum & axibus perfractis; sed etiam metallo dissiliente, nulli usui esset: compluresque eodem ictu simul & fragminibus sauciati interirent. (Hostes novis aggeribus excitatis, & aqua arcem circumfluente alio derivata, strenue oppugnationem instituunt; Duo etiam tormentorum magistri diversis ictibus mutili officio haud quaquam fungi possunt. Eorum vice Lazarus Thrax strenuam & fidelem operam navat.)

Interea Turcae aliam quoque oppugnationem instituerunt, qua in orientalem arcis munitionem quatuor colubrinis majoribus quassatam irrumpere, simulque toto triduo arcis portam interiorem, quae lapidea erat, & turrim quadrangularem superimpositam diruere contenderunt. Sed Marco jubente omnia tormenta, quae in arce erant, in eos directa sunt; ita ut aggeres & corbes eorum vi disjicerentur, nec Turcae in iis consistere possent: sed relictis tormentis effusam fugam capessere compellerentur. Sub eo acerrimo tumultu, nostri Radovano, ac Matthaeo Sexodio praeventibus, arce erumpentes, quam pulverem sulphureum, picem, taedas pineas, quaeque alendo igni idonea erant, docente Lazaro, secum attulissent, ingentem illum lignorum acervum, qui XXV. millibus plaustris, in fossam arcis convectus esse ferebatur, felici eventu succenderunt: adeo ut tanta materiae moles, per aliquot dies assidue arderet, neque ea ex parte ullus vel Turci in arcem aditus pateret, neque a nostris erumpi posse videretur. (Ingens lignorum acervus in arcis fossam congestus a nostris feliciter succenditur.)

Sub id tempus ad Alim Eunuchum certioribus nuntiis allatum est, copias Ferdinandi haud contemnendo numero ad obsidendam Babociam contendere: Quamobrem Achomatem ejus loci praefectum, quem ante paucos dies in ea pugna, qua cedentibus nostris hostes oppidum occupaverant, vulnus accepisse diximus, sine mora reverti, locumque tueri jubet; simulque brevi se auxilio venturum, ad edendam nobilem cum Ungaris & Germanis pugnam, multis verbis pollicetur. Interim autem, quae oppugnandae arci, ac distinendis & inquietandis nostris oportuna erant, minime negligit, & tormentis continue displosis maenia arcis diruenda curat. (***)

Interea Eunuchus intermissa obsidione Sigetana, tormentis Quinqueecclesias missis, nec nisi falconibus minoribus secum allatis, copias promovit & XXII. Julii, qui dies divae Mariae Magdalenae memoriae dicatus est, in conspectum nostrorum se dedit. (***)

***

At Eunuchus post Babocianam pugnam, non satis prospere pugnatam, Sigethum repetere constituit, ratus propugnatorum pertinaciam, renovata obsidionis difficultate, expugnari, aut ad deditionis condiciones deduci posse. Itaque Dervisbegum Quinqueecclesiarum praefectum, pro reducendis tormentis, quae miserat, cum parte exercitus praemittit: ipse suum iter ita constituit, ut quo tempore tormenta adveherentur, eodem ipse cum reliqua parte exercitus adesset. Itaque XXV. Julii die divo Jacobo sacra in conspectum Sigethanorum venit, & ad Bassalum, ac ad silvam tiliarum, quae quod tota ex tiliis constet, sic vocatur, consedit: ostentatisque e longinquo, non tantum quae nostris praeciderant; sed etiam ad augendum metum & pavorem, Turcarum capitibus, falso nuntiari curavit, nostros ad Babociam victos, caesum Palatinum, tormenti ictu discerptum Zrinium, insignem ab se victoriam reportatam. Sed quum ex arce tormentis peteretur, nec sine periculo ibi consisteret, castra longius ab arce retraxit. At nostri eruptione facta, Turcas tendendis & disponendis tentoriis occupatos invaserunt, & atrox cruentumque certamen contraxerunt; in quo Martinus Croatus singulari pugna cum obvio Turca congressus, spectante utroque exercitu, eum equo dejectum confecit, interfecit, interfectique caput in arcem intulit. (Eunuchus Sigethana obsidione repetit, die 25. Julii; Turca versuties.)

Triduo post novos aggeres ad Bassalum constituerunt, quatuorque tormentis ibi collocatis, arcem diruere inceperunt. Verum nostri eam maeniorum ruinam, quae statim post Turcarum discessum LXX. passuum longitudine, magno obsessorum, si hostes adfuissent, periculo prociderat, interea donec Babociae pugnaret, e materia terraque magno nec dies vel noctes intermisso labore, ita refecerant, ut solidiora & firmiora quam antea viderentur. Quibus rebus animadversis, Turcae aggeres, quos in oppido ad Rodovani centurionis aedes paraverant, repetendos, ac in iis tormenta collocanda decreverunt. Quos cum nostri in opere versari, jamque vexilla sustulisse conspexissent, eruptione facta terga vertere coegerunt: tormentisque in fugientes displosis, quod ea minoribus glandibus onerata erant, magnum eis

detrimentum intulerunt. Multi quoque Turcae consensis corribus terra repletis, qui tormentis praesidio erant, apud Bassalum, uti antea saepius, compellato nomine praefecto, clamabant amplissimis oblatis conditionibus, ut arcem tradere, quam acerbissimae cladis discrimen subire mallet, jurasse Janiceros Turcasque omnes longo militiae labore exacerbatos, si vi & armis potiantur, omnes ad unum crudelissime mactaturos. Ad eas voces, non sine clamantium, & arcem petentium periculo, nostri tormentis & glandibus responderunt, hostibusque qua essent animorum constantia, demonstrarunt.

Nec postea cum sex diebus, quibus hostes e Babocia reversi arcem oppugnarunt, quotidianae eruptiones intermissae sunt; omnibusque praeliis, quod mirum videri potest, nostri victores evaserunt: ita ut unus tantum e nostris Joannes Hencius, gregarii nominis miles periret. Accidit tamen magna fortunae malignitate, ut Lazarus ille, quem e captivo tormentorum magistrum evasisse retulimus, vir industrius, & tormentarii negotii peritus, dum circa tormenta in adapertis muri hiatis incautius versaretur, majoris colubrinae hostilis ictu lethaliter sauciatur, ultimusque ea in oppugnatione, non sine summo omnium & Marci ipsius dolore interiret. Matthaeus quoque Panca architectus, paulo postquam hostes discessissent, morbis senioque confectus e vita migravit. Quibus de causis Eunuchus tot conatibus irritis fractus, ac spe arcis potiundae dejectus, de discessu cogitare caepit: suorumque usus consilio, ad ultimum diem mensis Quintilis summo diluculo, reductis tormentis, Quinqueecclesias revertus est: ad quem locum Beglerbegus quoque non multo post cum exercitu ei se conjunxit. (Eruptionibus quotidianis nostri hostes infestant; Eunuchus obsidione soluta discedit.)

***

(***) Atque hic acerrimae obsidionis Sigetanae, illiusque, quod eo anno gestum est, belli exitus finisque fuit.

8.5. Prijevod opisa prve bitke kod Sigeta Nikole Istvánffyja

Povijest, knjiga 19. (str. 221-228.)

Sulejman i paše već su pripremali i drugi, veći rat protiv naših te su razmišljali o stavljanju Sigeta pod svoju vlast jer su od te utvrde kako grad Pečuh tako i sva ona mjesta između Drave i Dunava koja su im pripadala zbog neprestanih napada opet postala pogibeljna, toliko da Turcima koji dovoze živež, napose trgovcima, nije ostavljen put siguran ni brodom ni kopnom. Zato je, nakon što je Toigona pozvao natrag, brigu oko osvajanja povjerio Hadimu Ali-paši o kojem smo gore pričali, a koji je tada bio posljednji od one četvorice vođa koji stoje na čelu vlasti Bizanta. On je, nakon što je dogovorio sve ono što je bilo potrebno za rat, a prije nego što je otišao iz Bizanta, pozvao k sebi Ferdinandove poslanike kojima, uljudno ih i ljubazno ugostivši, nipošto nije tajio da polazi u Panoniju radi zauzimanja Sigeta. Takvom je drskošću ohola i prkosna srca radi njihova zastrašivanja hvalisajući se izjavio da Mađare, čiju je vojsku i moć u nekoliko ratova i bitaka iskušao, valja ne oružjem i mačevima, već

željeznim buzdovanima i toljagama podjarmiti te ih je opominjao da se bez ikakvog odgađanja pokore Sulejmanovoj volji, da ne bi, izgubivši domovinu, ostali bez mogućnosti kamo se vratiti dok prepirući se gube vrijeme ispraznim rječkanjem. Poslanici se nipošto nisu suzdržavali odvratiti mu da samo neka ide kamo je namjeravao, da će naići na takve muževe koji njihovim buzdovanima neće samo izdaleka odgovoriti tanadi pušaka, već će im izvrsno odgovoriti i kopljima i mačevima prsa o prsa. (Hadim Ali-paša se sprema s vojskom opsjesti Siget; Njegova oholost i hvalisavost.)

Pošavši s janjičarskim Veli-agom, i znatnim brojem stražarskih konjanika, otišao je u Beograd te je, dopustivši četama iznemoglim od napornog putovanja da se odmore nekoliko dana, begovima sa svih granica koji su bili u Bosanskom kraljevstvu, Dalmaciji i Iliriku dao naredbe da se sastanu određenog dana na određenom mjestu. Isto je tako zapovijedio onima koji su bili na granicama Panonije (Ugarske) i Transilvanije da se sastanu u Budimu. I odanle je pošao u Pečuh, tako da se vjerovalo da u taboru ima 25 000 Turaka, iako sam nije oklijevao obznaniti kako je broj Turaka daleko veći. Odanle je naprijed poslao pečujskog Derviš-bega, babočkog Ahmed-bega i kopanskog Nasuh-bega, koji su se 20. svibnja sa svojim četama utaborili kod grada Selurinca udaljenog jednu milju od utvrde uz zapovijed da sprječavaju dovoz žita te da svakome zabrane ulazak u utvrdu. Oni su se svakodnevno pojavljivali pred vratima utvrde, tako da je dan za danom dolazila prilika za manje bitke u kojima su poginuli mnogi neprijatelji, dok dobrom srećom nitko od naših nije izginuo pa zbog toga još nisu bila zatvorena ni vrata grada ni vrata utvrde. Poslije 20 dana stigao je Hadim sa svim četama i muževima jer svoje vojnike, koje je očekivao, nije mogao prije toga okupiti u tabor te je, podignuvši tabor na južnoj strani, odlučio opsjesti utvrdu.

Na mađarskom jeziku Siget nazivaju Otokom jer je prema sjećanju naših predaka iz prošlih stoljeća Osvald Antemije, za čije se roditelje govorilo da su stigli u Ugarsku iz Grčke, na tom otoku, kojeg okružuje stajaćica i baroviti potok Aljmaš što izbija iz obližnjih šuma i planina, izgradio okruglu kulu nazvanu imenom otoka, a promijenivši i zagrativši tok vode duguljastim zemljanim šancima i dubljim kopaњem korita načinio je jezero. Njega su potomci obogatili građevinama i utvrđenjima te je naposljetku Valentin od Enyinga, nadimka Tučin (Török Bálint), pretrpivši opsadu kralja Ivana mjesto učinio daleko zaklonjenijim, da bi ga, nakon što je odveden u Konstantinopol od strane Sulejmana i nakon što je grad Pečuh vraćen pod vlast Turaka, njegova djeca predala Ferdinandu jer su bila nedorasla njegovoj obrani i čuvanju. Grad ima utvrdu smještenu na ravnicima, jarke ispunjene vodom u tri reda, utvrđen je s pet grudobrana, a na zapadu je okružen dvostrukim zidom i jarkom. Sve se sastoji od drveta i busenja osim one jedne stare i okrugle kule koja je od opeke, a usto je i tako uska da ju nitko ne može nastanjivati. Ipak, prikladna je za skladištenje sumpornog praha i potrebnih stvari, pruža prigodno mjesto za stražare, koji su ondje neprestanim provođenjem noćnih straža običavali nagovještavati dolazak neprijatelja podizanjem zastave i zvukom mjedenog zvona. I to mjesto zbog vodenog zaklona

nije prikladno za kopanje rovova, iako s druge strane trpi ne baš manju manu da se šanci čije se vode u jarcima drže punjenjem mogu nevelikim trudom potkopati i otječuće se vode mogu drugamo odvratiti. (Opis Sigeta.)

Nakon tri dana Turci su, izgrađivši šance na jugu i postavivši topove, počeli velikom silom gađati bastion grada koji se izgrađen od strane Pavla Készásyja zove njegovim imenom. Naši su raspravljali je li sigurnije napuštanjem grada povući se u tvrđavu ili ga braniti tako dugo dok su muževi tome dorasli. I pobijedio je onaj prijedlog da se brani, za koji se drži da su mu začetnici kapetan Marko i njegov glasnik Sebastijan Iločki, te da spašavanjem grada i utvrda može biti manje napadana od neprijatelja. Zato su se naši, dok su neprijatelji pokušavali srušiti Kesaški bastion topovima, trudili odupirati, kako iz utvrde, tako i iz grada. I vojvoda Radovan je, izjurivši sa svojom četom vojske, izletio u šance i ubio mnogo neprijatelja. Nepovrijeđen se vratio među svoje, ali ipak nije mogao nanijeti štetu ratnim spravama, kao što je bio namjeravao, jer su Turci svojim u neprilici brzo poslali pomoć. Tijekom večeri tog dana Turci su počeli na grad bacati vatrene kugle kojima su drvene kuće lako zapaljene, a naši, premda su neumorno i revno radili, nisu mogli ugasiti vatru, nego je njezinim sve većim i većim raspirivanjem snagom vjetra u trenutku zahvaćen i u strašnom gubitku posve spaljen čitav grad, kao i zid, izgrađen od drveta, od Kesaškog sve do drugog, Henječkog bastiona, u dužini od 208 koraka. Ipak, naši nisu popuštali Turcima, koji su napadali svom snagom, te su ih, spativši poluizgoreni grad, daleko potisnuli uz velik pokolj. (Kesaški je bastion gađan ratnim spravama; Grad izgara sav zapaljen vatrene kuglama.)

Nedugo nakon toga načinili su Turci tijekom noći druge šance blizu žitnog mlina koji je izgorio s gradom te su iz njih topovskim kuglama neprestano gađali staru okruglu kulu unutarne utvrde. Premda su ih naši nastojali uništiti uperivši sve topove u njih, ipak nisu ništa postigli. Neprijatelji su pak istog dana, što je bila nedjelja, oko podneva izvršili vrlo žestok napad gotovo svim četama da izbace naše iz grada. Sokolila su ih mnoga znamenita imena begova, prije svega i sam janjičarski Veliaga. Međutim, Turci su u jarke grada bili bacili ogromnu hrpu drva kojeg je bilo, govorili su seljaci, za 12 000 teretnih kola, a koje su naši tijekom njihove borbe u vrlo žestokoj i krvoločnoj bici, podmetnuvši požare, odmah potpalili. Nakon što su ih zapalili i nakon što su šanci nadaleko i naširoko gorili s obje strane borilo srčano i velikim snagama, toliko da su Turci, izgubivši veliku brojku svojih, četiri puta odbačeni i odbijeni, isto toliko puta iznovice zametnuli bitku uz poticaje vođa i begova da ne odustanu od započetog. Zato su, skupivši hrabrosti i zamijenivši zdravima mjesta onih koji su bili ranjeni i umorni od napora, izvršili i peti napad. Naši su se po zapovijedi kapetana Marka, ostavivši neprijatelje u gradu, povukli u utvrdu da utvrda ne bi ostala bez branitelja ako bi ih sreća napustila. Vidjevši to, Turci su uz veliku oholu viku u samom jarku koji je opkoljavao utvrdu hitro izgradili šance brzim, ali čvrstim radom pješaka i seljaka, i to blizu doma vojvode Radovana, koji je, premda se još uvijek dimio,

ugašen bez oklijevanja crpljenjem vode iz jezera utvrde, da se onamo može sigurno smjestiti sumporni prah. I s tog se mjesta iz pravca crkve utvrda počela neprestano gađati. S druge strane naši, odmorivši jedva sat vremena, nisu mogli zaustaviti neprijatelje da ne izbiju većim silama i da ne izlete iz onih šanaca. I tako su s vođama Sebastijanom Iločkim i Radovanom, izašavši kroz neka skrivena vratašca, ravno napali šance obarajući što veći broj neprijatelja i nekoliko topnika te su velikom silom istjerali Turke iz njih. I dokopavši se topova već su ih počeli micati s mjesta da ih strmoglave u obližnji jarak, no zbog velikog mnoštva pristiglih Turaka započela je strahovita, ako je ikad drukčija bila, i krvoločna borba jer su Turci bili odlučili da topove valja braniti svim silama. (Navala Turaka u grad; Turci zauzimaju grad, dok se naši povlače u utvrdu; Naši napadaju Turke u šancima, posve ih tjeraju u bijeg.)

Trajala je ta bitka više od četiri sata s pobjedom koja je bila izmjenice sad ovdje, sad ondje. Naposljedku, kada su sve čete Turaka bile došle u pomoć svojim u nevolji te su mnogi izginuli na obje strane, bitka je prekinuta, a naši su se povukli u utvrdu, tako da je bilo jasno da su bez sumnje odnijeli pobjedu. Naime, u toj krvavoj bici i užasnoj borbi prostrijeljeni su i usmrćeni od tanadi pušaka kopanski Nasuh-beg, sin Kasimove sestre, uključujući i poslanika Alaj-bega te više od 200 janjičara. Velik je bio i broj ranjenih. Naime, i babočki Ahmed-beg i solnočki Mehmed-beg odlikovali su se ranama zadobivenim u bici. Janjičarski Veli-aga je zarobljen i odveden u utvrdu s 29 odrubljenih glava neprijatelja, tako da se zna da je u toj pogibeljnoj bici umrlo ne baš manje od 800 neprijatelja. Od naših, osim konjanika Jurja Makedonskog rođenog u slavnoj i plemićkoj obitelji i Jurja Palatina, pao je mrtav pogođen iz puške Benedikt Topordi, kapetan pješadije. Glasina je da su njega u bici ubili po zapovijedi kapetana Marka jer se govorilo da je potajice raspravljao s neprijateljima o izdajničkoj predaji grada, a kapetan ga zbog zločina nije htio javno kazniti da izbjegne bunu. Ranjeni su također vojvoda Radovan, Mihael Vörös, Toma Artesi i nemalo drugih, ali oni su nedugo nakon toga ozdravili radom i brigom liječnika.

Također su istog dana neprijatelji tijekom noći načinili i druge vijugave šance, od zapadnog, Henječkog bastiona grada, sve do jarka utvrde, u koje su smjestili četiri veća topa te isto toliko srednjih kulverina te su se primili uništavanja zidina utvrde i stare okrugle kule. Također, na drugoj su strani iskopali četiri lakta dubok i širok kanal uz rub onog duguljastog nasipa, uz pomoć kojeg se potok Aljmaš obuzdavao s ciljem navodnjavanja jezera od grada sve do vojničkog groblja, na način da kanal bude uz šanac i da radnici između sebe mogu prometovati i da si mogu pomagati. Neprijatelji su, zaštićeni tim jarkom, na dva mjesta skupili brojne hrpe drva za punjenje jarka utvrde te su nadolazeće noći, obavivši posao, željeznim lopatama i motikama razorili onaj stari šanac koji je zagrađivao potok s ciljem navodnjavanja močvare, tako da su se zidine utvrde, lišene zaštite tekuće vode, mogle lakše napasti i moglo im se prići bliže. Međutim, uistinu nikako nije prestajalo gađanje obje utvrde neprestanom silom topova te su mnogi od naših teško ranjeni i, osim običnih vojnika ubijenih željeznim

kuglama, topnicima Valentinu Erdeljskom i Jakovu Toboliću Dalmatincu osakaćene su na žalostan način jednom lijeva, drugom desna ruka različitim hicima. I top neobične veličine što su ga zvali Margarita, a kojeg je načinio majstor Antonio Svetoivanjski po zapovijedi Valentina od Enyinga, nakon što su mu bacili u cijev neprijateljsku kuglu, slomio se i postao nekoristan. Činilo se da su naši zbog ovih pogibelji dospjeli u veliku opasnost nakon što Marko nije mogao naći nikog iskusnog u topničkim zadaćama tko bi zauzeo mjesto ranjenika. Bio je među zarobljenicima Lazar Rac koji se kod Turaka bavio tim umijećem i u tome se držao posve iskusnim. On se, ponajprije iz ljubavi prema kršćanskoj vjeri koju je ispovijedao, a napose iz pristranosti prema kapetanu Marku, hotimice ponudio da će, bude li odriješen okova, junački raditi protiv Turaka ono što je prije toga činio za njih. I Marko, diveći se čovjekovoj snažnoj volji, naredi da bude pušten iz klada i da se, položivši vojnu zakletvu, stavi u topničku službu. Tom je zgodom Lazar izvrsno udovoljio svojim obećanjima i onome što su vojnici očekivali od njega. Naime, nedugo nakon prvog hitca usmjerenog iz topa na neprijatelje njihov se vrlo velik top tako raspao da nije bio od nikakve koristi, ne samo zbog razbijanja kotača i osovine, već i zbog raspuknuća metala. I mnogi su u isti tren umrli ranjeni od krhotina istog hitca. (Neprijatelji, izgradivši nove šance i odvrativši drugamo vodu koja okružuje utvrdu, hitro spremaju napad; Također, dvojica topnika osakaćeni različitim hicima ne mogu baš obavljati posao. Zamijenivši ih Lazar Rac radi junački i vjerno.)

Međutim Turci su započeli i drugi napad u kojem su prodrijeli u istočne zidine utvrde razbijene pomoću četiri veća kulverina te su istodobno počeli razarati unutarnja vrata utvrde, koja su bila kamena, i ozgo položenu četverokutnu kulu, kroz čitava tri dana. Ali po Markovoj su naredbi svi topovi koji su bili u utvrdi usmjereni na Turke, tako da su njihovi šanci i nepomični zakloni silom uništeni i Turci se nisu mogli smjestiti u njih, već su bili prisiljeni dati se u velik bijeg ostavljajući topove. Tijekom tog vrlo žestokog nemira naši su na čelu s Radovanom i Matejem Szecsődijem, izletjevši iz utvrde, sa sobom po Lazarovom naputku ponijeli sumporni prah, smolu, borovu luč i sve ono što je bilo zgodno za razgaranje vatre te su sretnim ishodom potpalili onu ogromnu hrpu drva od 25 000 teretnih kola za koju se priča da je bila donesena u jarak utvrde, tako da je tolika težina građe gorjela nekoliko dana bez prestanka. Pritom niti je s te strane Turcima bio dostupan ikakav prilaz, niti se činilo da naši odande mogu izletjeti. (Ogromna hrpa drva nagomilana u jarak utvrde uspješno je potpaljena od strane naših.)

Tijekom tog vremena Hadimu Ali-paši je pouzdanijim glasnicima dojavljeno da Ferdinandove čete znatnog broja kreću opsjesti Baboču. Zbog toga je paša zapovijedio da se Ahmed-beg, zapovjednik tog mjesta, za kojeg smo rekli da je ranjen u onoj bici prije nekoliko dana, u kojoj su neprijatelji zauzeli grad dok su se naši bili povlačili, bez oklijevanja vrati i brani to mjesto. Ujedno je mnogim riječima obećao da će ubrzo doći u pomoć da zametne slavan boj s Ugrima i Nijemcima. U međuvremenu se ipak pobrinuo oko razaranja zidina utvrde neprestanim pucanjem topova i nipošto nije zanemario

postojeće prilike za napadanje utvrde te dijeljenje i uznemiravanje naših. (***)

Međutim Hadim je, prekinuvši sigetsku opsadu, poslavši topove u Pečuh i sa sobom ponijevši samo manje falkonete, pokrenuo čete i 22. je srpnja, koji se naziva spomendanom sv. Marije Magdalene, došao našima na vidik. (***)

***

A Hadim je nakon babočke bitke, u kojoj se nije dovoljno sretno borio, odlučio ponovno navaliti na Siget, smatrajući da ustrajnost branitelja može biti uništena ponovnom težinom opsade ili da uvjeti za predaju mogu biti ostvareni. Zato naprijed pošalje pečujskog Derviš-bega s dijelom vojske da dovede natrag topove koje je bio odaslao, a svoj je put sam tako odredio da s preostalim dijelom vojske stigne u isto vrijeme kada se dovedu i topovi. I tako je 25. srpnja, na blagdan sv. Jakova, došao na vidik Sigećana te se kod Bašalije i kod lipove šume, koja se tako zvala jer se cijela sačinjavala od lipe, utaborio. Pokazujući iz daljine ne samo glave koje su odsjekli našima, već i turske glave, radi podizanja straha i strepnje, pazio je Ali-paša da lažno bude javljeno kako su naši kod Baboče pobijeđeni, kako je Palatin sasječen, kako je Zrinski raskomadana topovskim hicem, i kako je on stekao znamenitu pobjedu. Ali zato što se iz utvrde gađalo topovima, tabor ondje nije bio sasvim siguran pa ga je povukao dalje od utvrde. A naši su, izletjevši iz utvrde, napali Turke zauzete razapinjanjem i postavljanjem šatora te je nastala žestoka i krvoločna borba u kojoj je Martin Horvat, pobivši se s Turčinom, na kojeg je nabasao, u dvoboju dok su obje vojske gledale, zbacio Turčina s konja, ubio ga i glavu ubijenog odnio u utvrd. (Hadim ponavlja opsadu Sigeta, dana 25. srpnja; Turska podmuklost.)

Tri dana kasnije izgradili su Turci nove šance kod Bašalije te su počeli razarati utvrd pomoću četiri topa smještena onamo. Međutim, dok se u Baboči borilo, naši su velikim trudom, ne prekidajući rad ni preko dana ni preko noći, drvom i zemljom onu 70 koraka dugačku ruševinu od zidina, koja se smjesta po odlasku Turaka srušila i predstavljala veliku opasnost od opsjedača u slučaju da se neprijatelji vrata, zaista tako obnovili da su se zidine činile čvršćima i jačima nego prije. Opazivši to, Turci su odlučili da šance koje su pripremili u gradu kod kuće vojvode Radovana treba ponovno osvojiti te u njih smjestiti topove. Kada su naši vidjeli da to rade i da već nose zastave, natjerali su ih, izletjevši iz utvrde, da okrenu leđa te su im nanijeli veliku štetu topovima uperenim u bjegunce i napunjenima sitnijom tanadi. Također, mnogi su Turci kod Bašalije, nakon što su se popeli na nepomične zaklone zatrpane zemljom, a koji su bili namijenjeni zaštititi topova, zazivajući kapetanovo ime kao što su ga i prije toga češće zazivali te nudeći mu vrlo bogate uvjete, vikali da nek radije preda utvrd, nego da se izvrgne pogibli vrlo gorka gubitka; da su se Janjičari i svi Turci, razljućeni dugim naporom u ratu, zakleli da će, dokopaju li se vojske i oružja, sve do jednog vrlo okrutno ubiti. Na te opasne riječi Turaka, koji su vikali i težili za utvrdom, naši su odgovorili topovima i tanadi pokazujući neprijateljima kako im je mišljenje nepromjenjivo.

Niti šest dana nakon što su neprijatelji, vrativši se iz Baboče, napali utvrdu, svakodnevni juriši nisu prekidani, a iz bitaka, što se može činiti čudesnim, naši su izašli kao pobjednici. Umro je tako jedan jedini od naših, običan vojnik Ivan Henczi. Zbilo se ipak zlom igrom slučaja da je onaj Lazar, za kojeg smo kazali da je oslobođen iz zatočeništva kako bi bio topnik, revan muž i iskusan u topničkim zadaćama, dok se neoprezno kretao oko topova u rupama otvorenih zidova, smrtno ranjen neprijateljskim hicem većeg kulverina, preminuo kao posljednji u tom napadu na veliku žalost samog Marka i svih drugih. I graditelj Matej Panka je, nedugo nakon što su neprijatelji otišli, satran starošću i bolešću preminuo. Iz tih je razloga Hadim, slomljen tolikim jalovim pokušajima i odbacivši nadu u osvajanje utvrde, počeo razmišljati o odlasku te je poslušao savjet svojih i, odnijevši topove, pred posljednji dan mjeseca srpnja, u doba kad je već svanulo, vratio se u Pečuh, gdje mu se nedugo zatim pridružio i beglerbeg sa svojom vojskom. (Svakodnevnim jurišima naši napadaju neprijatelje; Hadim odlazi prekinuvši opsadu.)

***

(***) I to je bio kraj vrlo žestoke opsade Sigeta te ishod onoga rata koji se vodio te godine.

9.1. Sažetak

Predmet ovog interdisciplinarnog diplomskog rada je usporedba opisa tzv. prve sigetske bitke (1556.) Marka Horvata i Nikole Istvánffyja, oba pisana na latinskom jeziku. U uvodu kratko pregledavamo povijesnu pozadinu u kojoj su nastali spomenuti tekstovi. Zatim slijede opisi dviju važnih bitaka kod Sigeta te životopisi Marka Horvata i Nikole Istvánffyja. U radu se usredotočujemo ne samo na razlike između tih dvaju izvora, već i na vrjednovanje prijevoda na mađarski. Naposljetku donosimo zaključke na temelju Horvatova i Istvánffyjeva djela te izlažemo kako bi se u današnjici ti tekstovi mogli primijeniti u poduci latinskog jezika.

Ključne riječi: Marko Horvat, Nikola Istvánffy, povijest Ugarske, opsada Sigeta, šesnaesto stoljeće

9.2. Összefoglaló

Ez az interdiszciplináris szakdolgozat tárgyát Horváth Márk és Istvánffy Miklós az ún. első szigetvári csatáról (1566) szóló latin nyelvű leírásainak az összehasonlítása képezi. A bevezetésben röviden áttekintjük a történelmi hátteret, amelyben az említett szövegek létrejöttek. Ezt követően a csata két fontos leírása, továbbá Horváth Márk és Istvánffy Miklós életrajza következik. A dolgozatban nemcsak a két forrás közötti különbségekre koncentrálunk, hanem a magyar nyelvű fordítások értékelésére is. Végül levonjuk a következtetéseket Horvát és Istvánffy műveiből, illetve bemutatjuk, napjainkban ezek a szövegek hogyan használhatók fel a latin nyelv tanításában.

Kulcsszavak: Horváth Márk, Istvánffy Miklós, Magyarország története, Szigetvár megszállása, a tizenhatodik század